

RIGHT REVEREND
DR. WOŁODYMYR LEWYTYKJ
1927 LTH ST. EIT, N. E.
MINNEAPOLIS 19, MINNESOTA, U. S. A

UKRAINIAN **ТРИДЕНТ** BI-MONTHLY

Орган Української Національно-Державної Думки

Ч. 30

diasporiana.org.ua

СЕРПЕНЬ — ВЕРЕСЕНЬ

1964

Михайло Кучер

П'ЯТДЕСЯТ РОКІВ ПІЗНІШЕ

(П'ятидесятиліття першої світової війни 1914 — 1964)

Дев'ятнадцяте століття не кінчилося календарним тисяча дев'ятсотим роком. Воно продовжувалося можна сказати ще цілих вісімнадцять років. Початок ХХ століття можна рахувати з роком закінчення першої світової війни. Ця подія являється зародком багатьох подій великого історичного значення, що повністю оформлюється у другій половині ХХ століття.

Наслідки першої світової війни можна поділити на дві частини: одні з них відносяться тільки до України, решта — світового масштабу.

Події, які започаткувала перша світова війна, ще не скічилися і наслідки їх відчуває буквально ціле людство. Велике значення для українського народу мала перша світова війна без огляду на те, що визвольна війна Української Народної Республіки у 1917-20 роках скінчилася нещасливо. Непомітно акумульована національна енергія вибухла з несподіванкою для ворогів України силою під проводом Симона Петлюри. Чотири-літня самостійність Української Народної Республіки дала УССР, колонію в системі ССРСР, але не припинила розвитку народу. Як "суверенна" колонія УССР стала членом Об'єднаних Націй, що належить до абсурдів другої половини ХХ століття. Від членства УССР в Об'єднаних Націях український народ нічого, крім кпин західної преси, не скориствав.

Росія від Петра I мала амбіції бути європейською державою, але тільки формально, зовнішньо. І це фактично українці допомогли Петрові I європеїзувати дику імперію. Ці спроби і намагання стати європейською країною були

тільки теоретичні, бо у себе вдома царська Росія, так як і її спадкоємець ССРСР, користувалася і користується азійською жорстокістю та не європейським пошануванням індивіда.

Перша світова війна, і зв'язана з нею більшовицька жовтнева революція, поставили ССРСР у становище політичної та культурної ізоляції. Культурні та політичні зв'язки з Європою та рештою західного світу припинено. Сталося це після того, як проминув перший пореволюційний "заворот голови від успіхів", і Ленін побачив, що нема надії на хутку всесвітню революцію. Ця доба ізоляції і втечі від Європи, як „гнилого світу", продовжувалася аж до Ралпалло.

Україна у формі УССР, що опинилася в системі ССРСР у наслідок програної війни, мусіла йти неприродним для неї шляхом рівнож ізоляції від Європи. Програна війна насильно припинила зв'язки України з Європою і на нашій батьківщині запанував принесений Московою дух Азії з культом особи, що був цілком чужий українцям.

Українська національна революція, як рівнож наслідок першої світової війни, у протилежність до більшовицько-московської, не по користувалася марксистським зразком. Українська національна революція у протилежність московській, була людяна, можна сказати безкровна. Вона не вжила для своєї перемоги марксистського гасла боротьби кляс, яке припинило нормальний розвиток культури й суспільства взагалі та викликало на поверхню політичного життя й узаконило всі кровожерчі інстинкти, які людство поборювало довгі століття.

Перша світова війна і зв'язана з нею жовтнева московська революція принесли в Україну дегуманізацію суспільства за штучного голоду, знищення підставових культурних та етичних вартостей, знищення релігії та родини. Таким чином Україна, зазнавши короткої самостійності, потонула в морі московського злочину й народовбивства.

XIX століття стреміло до єдності під проводом Європи. Перша світова війна принесла поділ світу на дві полярні системи. Вона започаткувала, чи, може, виявила для безжалісної аналізи дегенерацію також західнього світу, який не подав руки допомоги поневоленім царською Росією народам і одночасно сам той же західний світ не завжди знає, що робити із власною свободою. Перша світова війна поставила на п'єдестал сумнів як філософічну категорію. Стало ознакою доброго тону сумніватися у всьому. Втрачено віру в слово. Слово у всіх його формах та виявах вжитку поставлено не на сторожі "отих рабів німих". Його вжито для поневолення людини для знищення в ній здібності самостійно думати. Московський комунізм спричинив найбільшу в історії шкоду слову. Він увілляв у старі відомі поняття-слова зміст їм органічно протилежний. Тим московський комунізм викликав не тільки у поневоленіх народів, але й у багатьох у вільному світі, великої міри скептицизм, що часто межує з цинізмом, себто вже не тільки небажання, але й невміння розрізнити добро від зла.

Перша світова війна рівнож започаткувала відхристанізовання людської культури. Очевидно вона не принесла з собою поневолення людини. Таке поневолення у жорстокій колоніальній формі існувало й тоді, коли західня Європа із своєю християнською культурою та етикою безперечно володіла світом. Але є велика різниця у характері поневолення європейського аж до першої світової війни і совєтсько-московського. Західні суспільства і держави, які вогнем і мечем володіли колоніями, врешті зрозуміли абсурдність такого явища і добровільно поза окремими випадками відмовилися або відмовляються від своїх колоній. Совєтський комунізм, навпаки, свої колонії побільшує і поширює.

Західні суспільства, та їм відповідні колоніальні імперії В. Британії, Франції, Німеччини (до першої світової війни), Данії та Голандії, ніколи не переконували підданих у колоніях у тому, що вони заможні та щасливі, себто не було того, що принесла зі собою перша світова війна з московською жовтневою революцією, а саме не було передоктринізації, не було так званої "промивки мозків". Душа підданих на-

родів залишалася примітивна та вбога, але жива.

Постріл у Сараєві тільки номінально спричинив першу світову війну. У передвоєнному світі було тісно таким двом імперіям, як В. Британія і Німеччина.

Перша світова війна, без огляду на свої страшні наслідки, зробила Україну нацією, вивела Україну ціною страшних жертв у чужому одязі та чужій формі всеж таки на міжнародну арену під псевдом УССР і заставила західніх журналістів, публіцистів та істориків дебатовати. Іще й сьогодні збоку „волелюбного” заходу ми чуємо повторення царської валуєвщини із уст демократичних міністрів західніх великодержав. Ще й сьогодні „волелюбний і християнський” захід, на чолі з такими державами, які претендують на титул „чемпіона” свободи гукає:—„не було, нема і не буде”. Україна — це вигадка жменьки істеричних інтелігентів. — Але вигадку можна ігнорувати. Пощо тоді у світовій пресі продовжується ще й досі заперечення тієї „вигадки”?

Україна (не УССР!) продовжує фігурувати на сторінках світової преси. Ім'я нашої батьківщини витягають із забуття тоді, коли йдеться не про маловажну географічну чи ідеологічну дрібничку, а про засаду, про старе людське і шекспірівське „бути, чи не бути”.

І це є трагедія вільного світу, — це прикмета, яка може його знищити, не як хемічна чи фізична матеріальна зброя, а як підставова моральна засада, яку ніхто не може ігнорувати.

Питання України, яке виринуло на історичну арену враз із першою світовою війною, має значення для цілого людства. Західний світ звільняє у приспішеному темпі свої колонії, але продовжує відмовляти права на самостійне буття Україні. Справа ця більш небезпечна, як собі її уявляють засліплені від іраціональної злоти публіцисти так званого вільного світу. Коли не буде вільної України, західній досі вільний світ приречений на неминучу загибяду. Доля України — це доля в незнаній будучині також вільного світу і вільної людини взагалі.

Це не іраціональна погроза із становища слабости. Це є засада добра не тільки як абстрактного філософічного поняття, але й як невід'ємної складової частини існування людини.

Україна не хворіє на історичний месіанізм, і український народ напевно не вірить у те, що він „історією” покликаний кудись вести людство. Україна хоче, щоб природне право було застосоване до кожної нації, без прикметника „велика” чи „мала”.

У США питання України виринуло літом 1964 року не, як можна було сподіватися, у зв'язку з поставленням пам'ятника Т. Шевчен-

кові у Вашингтоні, а в зв'язку з номінуванням республіканського сенатора Гольдвотера кандидатом у президенти. Постановлення пам'ятника Тарасові Шевченкові узурпувало собі крайньо праве українське середовище і ця узурпація із тоталітарним характером провадження справи вже негативно вплинула як на внутрішній український фронт, так і зовнішній. Люди, які були відповідальні за цілу справу, стали на той мильний шлях, що можна поступати і діяти із становища сили та ігнорувати й зневажати демократичний сектор української еміграції. Таке тоталітарне відношення і трактування демократичного сектора тільки на тій основі — я хочу — я можу — вже помстилося і захмарює та применшує наш недискусійний здобуток у вільному світі, який однак належить цілому народові, а не групі.

Жадного політичного капіталу крайнє праве українське середовище таким своїм поступуванням не досягнуло. Навпаки, викликало ігнорацію такої великої всеукраїнської події збоку американського демократичного уряду. Повна ігнорація поставлення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні теперішнім американським демократичним урядом — це подія, яку легко забути, але легко „пояснити”, вживаючи при тому діалектики та методи самобичування. Ця ігнорація обернулася не тільки в ігнорацію крайніх правих українських груп на еміграції, а в щось, на жаль, значно більше. Якщо правдою є, що демократичний уряд зігнорував відкриття пам'ятника Т. Шевченкові із-за страху перед Хрущовим, то наші надії на

допомогу вільного світу належать до небезпечних ілюзій.

Тому і не дивно, що звичайна згадка про поневолені Москвою народи, в тому й про український нарід у виборчій програмі сенатора Гольдвотера, викликала гострий спротив тої ж демократичної преси. Так, наприклад, світово відомий „Нью-Йорк Таймс” навіть не знає, що Москва поневолила Україну збройно і тримає її окупованою. „Нью-Йорк Таймс” розглядає Україну, як перший ліпший американський штат, а не державу. Тоді така важлива подія, як відкриття пам'ятника, впала жертвою політики співіснування. В ім'я тієї ж політики демократична преса США заперечує навіть сам факт існування України. А звичайну згадку сен. Гольдвотера про „евентуальне” звільнення України називає розпалюванням війни. „Новий і праведний закон Вашингтона” перейшов справді дивну метаморфозу.

Одночасно ми далекі від того, щоб дивитися цілком песимістично на будучину. Чи не найголовнішою заслугою першої світової війни є те, що вона почала світовий процес деколонізації. Українське питання зараз немодне і неактуальне у західному світі. Політика співіснування завдала незвичайно болючої шкоди актуальності українського питання. Однак історичного процесу змінити не можна. Його можна тільки припізнити. І Україну не можна виключити із загального історичного процесу звільнення колоніальних народів. Україна буде вільною без огляду на всі аргументи, які використовуються проти неї.

I. Драбатий

ЕПІЗОД З ЕВАКУАЦІЇ КИЄВА В 1919 Р.

Про світлі сторінки нашої визвольної боротьби легше писати і мабуть через те про такі події багато записано та описано чи то учасниками тих подій, чи то на підставі ідентичних документів, або оповідань учасників подій. Зате багато менше маємо нотаток про трагічні моменти, які для наступних поколінь, для розуміння тогочасних подій, відіграватимуть не малу роль.

І хоч писати про такі справи є невдячним завданням, але писати треба... І ось таким моментом була евакуація Києва в лютому місяці 1919 року.

Тут не збираюся описувати цілу евакуацію, бо для того не маю під рукою так потрібних даних, а хочу пригадати лише один фрагмент з того, в котрому я особисто брав участь та про котрий ще залишилося дещо в моїй пам'яті...

Під гуркотом гармат, строкотінням кулеметів,

та тріскотною рушничою стрілянини, що кругом безперестанно лунали, провадилися ділові наради Трудового Конгресу, кропотлива щоденна праця в міністерствах та різного роду урядах й установах. У Києві не було помітно навіть натяку на якусь паніку... Життя проходило начеб у нормальних умовах і лише більш підсвідомо відчувалась якась погрожуюча тривога... У таких переживаннях настав день 2 лютого...

У цей пам'ятний день, як звичайно, всі приходили до своєї праці та провадили її нормально... Так було й зі мною... Тоді наказу Голови Уряду св. п. В. Чехівського, я після переведення, як тепер прийнято говорити, чистки серед співробітників Міністерства Ісповідань, мусів викінчити бюджет міністерства, після чого мав знов повернутись до війська.

Як вже було зазначено, праця йшла цілком

нормально. Відділ бухгалтерії, що складався з сьоми співробітників, поспішно працював над складанням бюджету міністерства. За працюю непомітно наблизилася, як не помиляюся, друга година по полудні, коли то вбіг до відділу вартовий при міністерстві урядовець для доручень і, підбігши до мене, сказав мені, що мене кличе до себе п. Міністр Ісповідань др. І. Липа. Це показалося мені дивним, бож фактично я не мав ніяких безпосередніх стосунків з п. міністром; я був лише маленьким коліщатком у великій державній машині... Але, коли п. міністр просить, то треба все залишити та йти. Отже, відкладаю всі свої обрахунки на бік і йду...

Вхожу до великого міністерського кабінету... Міністр др. І. Липа нервово ходить по кабінеті, що мене зразу здивувало, бо звичайно др. І. Липа був дуже спокійною та милою людиною... Цим разом він навіть не помітив мого приходу й мені треба було досить голосно пригадати йому мою присутність, хоч при вході я, як належить, чемно привітав його. Аж після такого нагадування він підняв голову і, побачивши мене, сказав: — добре, що прийшли... Прошу сідати! — І сам сів за великим письменийм столом. Всі його рухи та обличчя виявили сильну тривогу, яка передалась і мені, що нормально, бо я ще не бачив др. Липу в такому стані.

У нервовній мовчанці пройшло декілька хвилин... Нарешті др. Липа підняв голову й ледви чутно промовив приблизно так: — настала тяжка година. Нині маємо покинути Київ... До п'ятої години вечора все мусить бути приготовано до евакуації. Взяти зі собою лише саме необхідне, а співробітники мають їхати лише ті, що виявлять бажання. Все й всі мають бути о п'ятій годині на головному дворі, де на той час стоятиме потяг для евакуації міністерств.

Я мовчки слухав і не вірив тому, що чув, і тому не диво, що я запитав: — Пане Міністре! Невжеж це серйозно?... — На жаль, так... — з горечю в голосі відповів др. Липа. — То правда, й прошу Вас за цей короткий час перевести підготовлення й саму евакуацію... — Але, Пане Міністре, я ж один чи не з наймолодших, то чому ж маю те переводити, а не хтось зі старших, та чи будуть і всі старші виконувати всі мої розпорядження?... —

На це п. міністр сказав з усмішкою на лиці приблизно так: — Ви ж знаєте, що абсолютна більшість старших співробітників міністерства є люди духовного звання, які в справах евакуації, і то такої раптової, є цілком безпомічні. Ви ж військова людина й тому звертаюся до Вас з цим проханням.

На це я міг лише відповісти: — слухаю, Пане

Міністре, але прошу видати негайно наказ про призначення мене евакуаційним комендантом міністерства, в якому мусить бути зазначено про безапеляційний послух при виконанні всіх моїх наказів пов'язаних з евакуацією. Тому ж, що виїжджатимуть також і жінки, прошу призначити моїм помічником панну Царікову з відділу канцелярії.

— Добре, сказав п. міністр, напишіть відповідний наказ, якого я зразу підпишу... Розмова була скінчена й я виїшов...

Щоб не розголошувати справу передчасно, я попросив пану Царікову до кабінету віце-директора департаменту загальних справ і там за згодою Віце-директора (на жаль нині забув його прізвище) написали при його співучасті цей наказ, якого за хвилину підписали Міністр Ісповідань др. І. Липа та Віце-директор департаменту Загальних Справ. Все це проходило в цілковитій тайні. Всі працювали нормально, не відчуваючи наближення великої трагедії. Але наказ підписано й наступили дії...

Зразу ж, в кабінеті Товариша Міністра К. Мировича скликано коротку нараду директорів департаментів, на якій були присутні: Товариш Міністра та Директор департаменту Духовної Освіти К. Мирович, Віце-директор департаменту Загальних Справ (забув його прізвище), Директор департаменту Православної Церкви п. Рафальський, Директор департаменту Інославної Віровизнань (теж забув його прізвище), панна Царікова та я. На цій нараді було відчитано наказ пана міністра про евакуацію, та коротко обговорено питання про те, що треба було брати зі собою. Багато брати не можна було, бо для міністерства призначено лише пів вагона в санітарному потязі, в якому мали евакууватися всі міністерства з Києва. Зразу ж пани Директори розійшлися, щоб дати відповідні зарядження в своїх департаментах. Все проходило в повній тайні блискавично. О третій годині скликано на нараду всіх співробітників міністерства для оголошення наказу про евакуацію та для призначення для дальшої праці на місці й складення остаточної листи тих, хто мав виїхати з Києва.

До виїзду, крім п. п. Міністра, Товариша Міністра та Директорів департаментів, які з обов'язку мали виїхати, зголосилися добровільно такі особи: п. Сікорський — начальник канцелярії департаменту Загальних справ (св. п. Митрополит Полікарп), старший діловод, (забув прізвище, студент Київського Комерційного Інституту), з відділу бухгалтерії — ст. бухгалтер І. Драбатиї, бухгалтер М. Драбатиї (помер в Берліні), і рахівник (теж забув прізвище, студент К. І.); з департаменту Духовної освіти панотці Макарій Крамаренко,

Олександр Грушевський та Павло Пацевський (помер у Варшаві, а інші теж вже відійшли у вічність); з департаменту Православної церкви панотці Олександр Маричів та Микола Маринич, яких теж вже не має серед живих, а з департаменту Інославнох віровизнань, як не помиляюся, лише панотець Липківський, який був тоді начальником відділу преси та інформацій. Крім того, секретарки: панни Царікова, Довгорукова (недавно померла у Детройті), Нечипуренко, яку востаннє бачив у Старо-Константинові напередодні зимового походу й котра пізніше залишилася в Україні, та дружина вже згаданого рахівника, якої прізвища теж не пригадую. Всі вони були студентками високих шкіл у Києві.

Нарада була дуже коротка. Прочитано наказ про евакуацію, видано короткі накази про те, що мають брати зі собою та про точність виконання наказів. Нарада закінчилася наказом бути на двірці точно о четвертій годині 45 хв.

Всі були переконані, що покидають Київ лише на короткий час, щонайбільше на якийсь місяць і тому мали брати зі собою лише саме-необхідне...

Після наради, цілком тасмно, було доручено тодішньому урядовцеві третього розряду, а нинішньому відомому нашому балетмайстрові українського національного танку п. Василеві Авраменкові, у випадковій заняття Києва більшевиками, проголосити себе народнім комісаром культів, щоб у той спосіб провадити якомога довше працю міністерства, що й було пізніше ним виконано, але працювати йому довелося лише пару днів...

Точно о четвертій год. 45 хв. всі, за винятком п. п. міністра, товариша міністра та директорів департаментів, що мали їхати в окремому вагоні, щоб у час переїзду відбувати потрібні конференції, були у зборі. О п'ятій годині подано довгий потяг, що складався з санітарних вагонів. Комендант потягу, теж вже не пригадую прізвища, показав мені той вагон, половина котрого була призначена для нашого міністерства. Коли я заглянув до середини, то почуття обурення охопило мене, і в нормальних обставинах я напевно б з обуренням домагався б кращих умов їзди, але я замовчав, бо розумів, що зараз не час для того... А було чому обурюватися, бо лише вздовж двох стін — одної повздовшньої та одної поперечної, — були голі начебто ліжка чи лавки у два поверхи та грубка і більш нічого не було. На тих ліжках — полицях могли хіба примоститися лише жінки, а чоловіки мусіли або сидіти на своїх валізах, хто такі мав, або стояти. Дорога ж була на той час не близька, бо ж треба було їхати аж до Вінниці, а серед співробітників була чимала кількість людей старшого віку.

Я мовчки повернувся та пішов до співробітників, що очікували мене у напівхолодній печкальній двірці. Всі, підхопивши свої невеликі манатки, а деякі з молодших урядовців, у тому числі й я, несли ще друкарські машинки, з котрими ніяк не хотіли розставатися наші паночки, з гумористичними приповідками пішли до „вагон-сальону", як я відрекомендував ту частину санітарного потяга. Можна собі уявити той жах, що з'явився на обличчях... Але то була лише мить... Головне — є піч... А все останнє улаштується... Урядовці зразу кинулися, щоб знайти щось підхоже для умебльовання та опалу, а паночки почали ковдрами, що дехто захопив зі собою, надавати вигляд вагон-сальону. За якоюсь півгодини з'явилися лавки й навіть стіл, а в грубці запалав вогонь. У вагоні стало тепло і всі сіли за стіл до спільної вечері. Виглядало так, що начебто виїжджаємо на якусь прогульку, а не переводимо евакуацію... Після вечері жіноцтво полягало відпочивати, а частина мужчин сіла грати в преферанс, що ще був тоді в моді, а інші або куняли на лавках, опершись об стіну, або тихо розмовляли; а потяг все ще стояв нерухомо на головнім дворці... І лише десь в одинадцятій годині ночі нарешті потяг рушив...

Під монотонний стукіт колес потяг котився в напрямі до Вінниці. Переїзд відбувся без жадних комплікацій і насвітанку ми опинилися у Вінниці.

О восьмій годині ранку від'їхали до міста квартир'єри, від кожного міністерства по одному. Від Міністерства Ісповідань був таким п. Сікорський, начальник канцелярії департаменту Загальних Справ, а о годині десятий вже всі були в опустілій ще передтим єпископській палаті католицького єпископа, який ще задовго до того покинув Вінницю. В двох великих залах улаштували просто на підлозі окремі спальні для мужчин і жінок, а в третій найбільшій — канцелярію міністерства, яка в час перерв служила їдальнею для співробітників, а вечорами для конференцій...

Переїзд кінчився й розпочалась нормальна праця. Евакуації начебто й не було...

Але треба ще на закінчення пригадати один прикрий випадок, який на щастя закінчився добре... У той же день, вже не пригадую чому саме, мусів виїхати до Києва п. Ісаак Мазепа, а йому мав товаришувати мій покійний брат Микола Драбатий та ще один урядовець. Для цієї подорожі було призначено спеціальний потяг з трьох вагонів і мав він від'їхати до Києва вечером. І дійсно потяг від'їхав з трьома тільки пасажирами. Все було гаразд.

Але десь біля одинадцятій години ночі, коли майже всі спали, принесли зі станції Вінниця телеграму, що біля Фастова на потяг зроблено

атентат, що потяг зійшов з рейок та що два вагони розбито... Всі позривалися, а я побіг на станцію, хоч до неї було далеченько, щоб довідатися більше про катастрофу, бо ж в тому потязі крім того був мій брат... Але всі заходи були марні... Не можна було нічого довідатися... І лише два дні пізніше, як згадана трійка повернулася до Вінниці, довідалися ми від мого брата про те, що трапилось. Актентат дійсно був, але ким зроблений — невідомо. Два перші вагони дійсно були цілковито здемольовані, а

третій вагон третьої класи, в якому за порадою мого брата спала згадана трійка, був лише частково пошкоджений; пасажири не мали навіть жадної царапини...

Виїзджали приблизно на один місяць, а вже 45 років минуло й невідомо чи тим ще, здається, двом, що залишилися ще в живих — пані Царикова-Самойлович, якщо це є вона, та живе десь в Нью Йорку, й я, — доведеться ще побачити наш золотoverхий Київ...

Инж. Іван Гнойовий

"УХ, ТИ!... МАА...ЗЕПА!..."

Уліті, а саме — в червні й липні 1911 року, в Полтаві відбувалися Загально-Освітні Учительські курси для земських народніх учителів, що були влаштовані Полтавським Губерніяльним Земством.

На ці курси, як про це писала тоді преса, з'їхалось щось від 450 до 500 учителів і учительок. Курсанти мешкали в гуртожитках, що влегшувало товариські зустрічі й творення тимчасових співочих гуртків.

Не було того вечора, щоб із гуртожитків не лунала українська пісня й українське слово. Товариське життя, я сказав би, йшло бурхливо й весело, але тактовно й витримано.

На цих курсах був і я за дозволом моєї влади й Земства, бо я був церковно-парафіяльним учителем на той час і до Земства не належав.

Виклади відбувалися в театрі ім. М. Гоголя.

У вільний від викладів час ми гуртками відбували різні екскурсії чи то в самій Полтаві чи в її околицях.

Так пригадую собі одну таку прогулянку в лісок коло села Карлівки, яке лежало на північний захід від Полтави більш-менш на висоті Шведської Могили. У цьому ліскові нам довелося тоді оглядати старезного дуба, якого називали — „Карловим дубом”.

Як мені недавно тепер оповідав один із полтавчан, що ще в дитинстві вони пробували обняти цього дуба — отже для цього треба було щось не менше 7-ми хлопців. Коли ми оглядали цього дуба в 1911 році, то він був сильно дуплистий та й взагалі від нього віяло вже глибокою старістю.

Карловим дубом звали його тому, що під ним, як казали, після полтавського бою спочивав Карло XII, а другі джерела додають, що був тут і гетьман Іван Мазепа. Під московським терором згадка про гет. І. Мазепу назовні зникла, але вона зберіглася в тайниках душі українського народу. Не допомогла москалям ні —

„Анафема Івашке Мазепе”, ні жажливі лебединські тортури мазепинців, де згинуло в страшних муках від рук звироднілих москвинів щось коло 900 чоловік лише однієї української старшини.

Дух Мазепи серед українського народу вічно жив і вічно діяв на Україні — він вічно кликав і кликати буде нарід до самосвідомості й чину.

Так, пригадую собі один випадок, коли мені було років 6-7 (тобто десь коло 1895-1896). Їхав батько до міста, то взяв і мене зі собою, що для мене, малого хлопця, було цілим святом. Деж, із хутора, та попасти за 25 верстов у місто, таке як Кременчук. Все для мене в цьому місті було дуже цікаве й дуже... я сказав би — непевне... й люди якісь дивачі доккола: інакше вдіти, інакше й говорять. Не так як ми... прості селяни-козаки...

Полагодивши всі свої справи, повертався зі мною й батько по базарній площі до свого воза, щоб їхати вже й додому. Я, тримаючись його руки, щось настирливо просив купити для мене. Однак батько чи не хотів, чи не міг, але не слухав мого прохання. Я почав плакати. У цей час, назустріч нам, надійшов розносчик — жид. Його рижа довга борода й сам його вигляд робили на мене несамовите враження, а тут він як не гримне на мене: „Ти чого плачеш?... Ух, ти!... Маа...зепа!”. Я так і закаменів — і сльози раптом висохли!...

Проїшов „страшний жид”, а я до батька: „Тату, а що то таке — Мазепа?” Батько зітхнув тяжко та й відповів: „То, сину, був такий чоловік”... Більше батько мені нічого не сказав. Не знав, чи не хотів мені малій дитині сказати більше. Мабуть не хотів, бо знати він знав, тим більше, що він був дуже начитаним і дуже любив книжку, що було навіть трохи дивним для його стану хлібороба, так і для того часу.

Отож, ця неясна батькова відповідь на по-

ставлене мною питання „А що то таке — Мазепа?” залишила в моїй дитячій душі питання: „Хто ж у дійсності був той тасмничий Мазепа? „Чоловік, чи може дух, що й із-за гробу простягає до мене свої руки та накладає на мене якусь пляму — мову, що просто в шал приводить московських зайд і їхніх прихвостнів, як цей рудий жид?”

Я ще й сьогодні шукаю дійсного образу Великого Гетьмана, бож та плюгава характеристика, яку подав нам Пушкін у своїй поемі „Полтава” йому та його чину в дійсності не відповідають. Та автор не спромігся всього й приховати, бож сам каже: „Україна глухо волновалась...”

Значить, Гет. І. Мазепа був не сам... Отже, були сили, що готовилися воювати проти Москви. Чому? — Читаючи поему „Полтаву” помімо волі виникало питання. Значить — Москва й Україна щось таки відрубне, ба — навіть вороже! — Хитро побудована поема Пушкіна обертала своє вістря просто таки проти Москви й її нелюдської захланності й жорстокости.

Але коли тепер собі пригадую, то нас до української свідомости гнало не лише один дух Мазепи. Було в нашому оточенні щось таке, що ми, діти й молодь взагалі, все натикалися на якесь „євшан-зілля”, що боронило нас від московського дурману. У нас усе знаходилося щось краще й привабливіше за московське.

Так, пригадую собі свого діда по матері, Петра Нестеренка, якого я, як дитина, дуже любив, а особливо я любив його оповідання про полювання. Він був завзятим мисливцем — по господарству працювала його родина та робітники, а він за рушницю — та й в поле, ліс чи луки. Оповідав він мені про свої полювання й на дрофи; — за моїх часів це вже була лише перелетний птах у нас на Полтавщині. Не було вже тих степів пригожих для цієї птиці — вся цілина була вже розорана.

Але ж одного разу від нього я почув таке, що мені аж дух забило. Так, відпроваджуючи дідуся додому, їхав я його легеньким візком, запряженим гарно випасеною кобилкою. Дідусь був веселий, та, як завжди, про щось жваво оповідав. Аж раптом чую: „Ти не диви-ся, що ми поганенько їздимо. То нічого, але ти пам'ятай: ми не простого роду!... Ми — козаки! Пам'ятай, сину, що один нашого роду Нестеренко був козацьким полковником!”

Вихром завертілися в дитячій голові думки: „Хто ж то ті козаки? Військо, що бачив недавно в Кременчуці? Щось ні — їх називають „солдатами або москалями” й тхне від них чужим і непевним... Ще бачив вертлявих козаків. Але ж вони називаються донськими чи

якимись іншими „казаками”. Дідусь каже, що він про них не говорить, але твердо каже, що — ми козаки...

І це: „ми — козаки!” в'їлося в мою душу на все моє життя. Воно ж гнало мене шукати правди: „Хто ж ми, і чий ми діти”..., сказати б словами Т. Шевченка.

Це — „Я козак” — змусило мене в листопаді 1916 року піти до ад'ютанта Київської Кон-стантинівської воєнної школи й сказати, що такого „проекту службового ресстру” — „юн-кер (такий то) подписать не может!” — Чому? — запитав мене ад'ютант. „Тому, що я не із „крестьян” — відповів я йому. А хто же ви такой? Дворянин? — „Ні, я не дворянин. Я — козак”. — Донской или кубанский? — запитує дальше мене ад'ютант. „Ні донський, ні кубанський, — я малоросійський козак”, кажу йому. — Малоросійський... — і відповів, що „Так написать нельзя!”. — „У такому разі я цього паперу не підпишу”, йому я відповів і рішуче повернувся до відходу. „Чорт його бери! — думав я, — мабуть тепер замість старшинської ранги вишлють мене на фронт солдатом, але зректися свого обличчя, свого я, я таки не можу”. Стукнувши чітко каблуками, я взявся за клямку дверей, щоб геть вийти з дижурної кімнати.

— „Юнкер, подождіте!” — чути ад'ютантів голос — „Так ви, юнкер, не донской, не кубанский, но козак?” — „Ні! кажу — ні той ні другий. Я вже вам сказав раніше, що я козак „малоросійський”. — „Но этого написать не можемо. А какой ви губернії?” — запитує дальше. „Полтавської,” — кажу. „Добре! В такому разі може ми напишемо — козак полтавской губернії?” — каже до мене врешті ад'ютант.

Це було стереотипне речення у всіх наших документах, які видавала існуюча тоді в Україні російська адміністрація, і тому я вже без довгих розмов погодився на останню пропозицію ад'ютанта, тим більше, що в мене не було на думці боронити чужої для нас назви „малоросійський”; — я вже давно став українцем, хоч може й не таким завзятим і дозрілим. Нам це часто закидає наше молоде покоління, яке на жаль починає будувати Україну від себе, або найдальше від червня 1941 року.

Але ж нічого не зробиш. Людина не родиться дорослою, лише слабою безрадною дитиною, немовлям. Так було й з нами. Зуби й сила прийшли до нас пізніше, а кривава наша боротьба в 1917-1921 роках за волю України, наклала на нас ясне тавро — українець і то навіть не з 1917 року, а значно раніше, а саме — від дня нашого народження.

Я тут згадав і ті часи, як я починав вилазити з-під столу, тобто роки 1896-97, коли мені було якихось 6-7 років. Згадую ті часи, щоб показати

не так на коріння, як на ті дрібнесенькі коренці, що нас живили в національному дусі в часі нашого поневолення. Вони були дуже дрібнесенькі й для звичайного людського ока навіть невидимі, але ж вони були причиною, що ми таки залишилися українцями й у 1917 році так рвучко й завзято підняли бойовий прапор України.

Мазепинсько-Карлів дуб викликав у мене цілий ряд спогадів, на мою думку, дуже тісно пов'язаних між собою, і тому я присвятив їм певну увагу. Читач може скаже — так, але все це було лише з автором. Мушу підкреслити, що я не був винятком. Мушу підкреслити, що я не був винятком серед тодішнього полтавського учительства й українського козацтва, яке було може й сіре, але гонорове й вперте, і дав-

не його минуле увесь час озивалося до нього так, як і до мене.

„Україна глухо волновалась...”, пише А. Пушкін у своїй „Полтаві”, не лише в 1708-1709 роках, вона хвилювалася увесь час і раніше й пізніше, бо козацтво хотіло мати волю для України.

* Окрему групу населення на Лівобережній Україні творили козаки. Під час запровадження кріпацтва (1783 р.) козаки взагалі не підлягали закріпаченню, але частина їх всетаки втратила свої права й були покріпачені.

Закони Російської імперії визнавали козаків Чернігівської та Полтавської губернії за окремиї станливості.

Енциклопедія Українознавства т. II стор. 471. Н. Полонська-Василенко — Козаки.

Іван Піддубний

ВІЙНА — РЕВОЛЮЦІЯ — РЕАКЦІЯ

(З нагоди п'ятидесятиріччя початку світової війни)

У нашій еміграційній пресі стало своєрідною традицією старанно оминати події, що хоч і відбувались на території нашої батьківщини і з участю нашого народу, але не мали нашого національного характеру. Нема чого говорити про низький, і не лише культурний, рівень такої традиції. Проте, треба думати, що така подія, як перша світова війна, буде нашою пресою промовчана. І це не зважаючи на те, що та війна спричинила величезні нещастя для нашого народу: загибель мільйонів цвіту народу-молоді, породила не менше вдів і сиріт; вже не згадуємо великих матеріальних втрат.

Але безперечно найбільшим нещастям для нашого народу була поява на світовій арені СРСР держави новітнього, тоталітарного типу, що зародилась у великій мірі саме завдяки тій війні та далася й дається взнаки найбільше нашому народові.

Проблемі гезни державного більшевизму присвячено вже не малу увагу в світовій, як також і в українській пресі. На жаль аналіза причин і умов зародження більшевицького феномену страждає односторонністю й поверховістю. І це зрозуміло, якщо річ іде про пресу народів, що не мислять собі існування світу без великої й могутньої Російської імперії, що була й ще може бути їхньою союзницею в боротьбі проти інших імперій. Звідтіля, до речі, в основному, — й позиції політики західних демократій щодо української проблеми, принаймні в минулому.

Тому то, у зв'язку з сумним ювілеєм першої

світової війни з її несподівано трагічними, особливо для нашого народу, наслідками, ми вважасмо законечне подати кілька своїх думок.

Перша світова війна спричинила протицарську революцію, а ця остання — большевицьку контр-революцію, реакцію, яку з величезним піднесенням її творці й обожнювачі називають: „Великая Октябрская Революция”.

Що Російська імперія потребувала революції (радикальних змін), як у внутрішній, так і зовнішній політиці, — це не може викликати сумніву ні в кого, хто аналізував життя цієї імперії до революції. Досить назвати хоча б такі факти: величезні природні багатства країни і поруч з тим жажливі злидні її населення, неспівмірний розвиток народнього господарства і росту кількості населення, жажлива народня темрява (правда, поруч з тонесенькою верствою європейсько-освіченої інтелігенції, переважно аристократичного походження), політичне безправство, національний гніт численних національних меншин, що складали добру половину населення імперії; і разом з тим — загарбницькі тенденції й практики царського уряду, що іще більше спричинювали народні злидні та породжували революційні настрої.

З такими „боргами” перед своїм населенням і своїми народами велика, але економічно слаба, імперія, що неповних десятих років тому була бита малою і бідною Японією, вступає у велику війну проти індустриально розвинених держав Центральної Європи. Один з гвардійських царських офіцерів — Н. Воронович — у

своїх спогадах пише: „Наші генштабісти поби-вали на папері супостатів чисельністю гармат-ного м'яса, вважаючи, що 16-тикуріннева ро-сійська дивізія, яка вдвічі і втричі поступалась перед 12-тикурінною німецькою з її кількістю гармат і кулеметів, може легко подолати воро-га, бо має на чотири тисячі більше багнетів”...

Зовнішньою спонукою для вступу Росії у війну була оборона балканських слав'ян, себто Сербії й Чорногорії, проти яких у першу чер-гу виступили Німеччина й Австро-Угорщина; ці держави не загаялись розпочати военні ак-ції не лише на Балканах, але і проти Франції і Бельгії. Дійсною спонукою до участі Росії в тій війні було бажання стати господарем Дарданельської та Босфорської протоків, та дороги до Індійського океану, що йшла через сусідню Персію.

Оскільки союзниками в тій війні були такі держави, як, тоді сильні, Франція й Англія, а в перспективі — й Америка, — то Росія роз-раховувала на безумовну перемогу, і до того ж скоро. Але ось несподівано війна, що потребува-ла величезних зусиль, затяглась на роки. На фронт війни впродовж трьох років Росія мо-білізувала 12 мільйонів вояків; війна забрала мільйонові жертви убитими, залишила інші мільйони вдів, сиріт, інвалідів, зруйнувала цілі райони імперії.

Вже перші невдачі російської армії на фрон-тах штовхали російських патріотів на шлях шукання винних у тих невдачах. Ними, на думку тих патріотів, у першу чергу були німці всередині держави, ті німці, що колись були російськими вчителями, а пізніше стали ро-сійськими аборигенами й патріотами. Але на-гінки на них, навіть зміна назви столиці з ні-мецької — Санкт Петербург — на старо-сла-в'янську — Петроград, та убивство „святого старця” — Распутіна, що йому в де-яких ді-лянках державного керівництва належала про-відна роля, — не сприяли перемогам російської зброї...

Оскільки серед громадянства все більше ши-рилась думка про зрадницьку роллю самого царського двору на чолі з царицею, це змуси-ло Державну Думу ставити питання перед ца-рем про його зречення від престолу. Так при-йшло до безкровної березневої революції в 1917 р.

Кожна революція повинна нести прогрес у державному й громадському, а також і в осо-бистому житті кожного індивіда. Але російсь-кий Тимчасовий уряд надав такі права воякам, які фактично касували існування дисципліно-ваної армії. Цими необмеженими свободами скористались большевики, що скоро стали фак-тичними провідниками армій на фронтах. До-

сить сказати, що в казармах і в окопах безбо-ронно поширювалась газетка „Окопная прав-да”, в якій популяризувалось гасло большеви-цької партії „Перетворити війну імперіалістич-ну на війну громадянську”; безперечно давало свої негативні для армії наслідки.

Поза тим основним обов'язком Тимчасового уряду було б замирення з зовнішніми ворога-ми. Замість цього уряд зважився лише дещо пом'якшити попередні, з царських часів, умо-ви можливого замирення. Стати на шлях се-паратного від союзників миру зі спільним во-рогом Тимчасовий уряд не зважувався. На пе-решкоді цьому стояли не лише союзницькі зо-бов'язання, але, очевидно, й перспектива втрати плодів перемоги над центрально-європейськими державами на користь своєї імперії... Ця по-літика й була основною причиною большеви-цького перевороту — контрреволюції.

Ми, українці, не маємо підстав оплакувати Російську царську імперію, як також і імперію Російського тимчасового уряду, який на дома-гання Української Центральної Ради дав нам куцу автономію і то лише в межах історичної гетьманщини, хоч і ту автономію на практиці перешкоджав реалізувати. Нас у даному разі цікавить проблема взаємозв'язку війни і рево-люції.

Щождо большевицької контрреволюції, то її світ не знав би, якщо б Тимчасовий росій-ський уряд попровадив політику в напрямку прискореного виходу Росії з війни, та приско-реного запровадження найнеобхідніших дер-жавних реформ. Але цього той уряд не міг зробити, бо діячі його, так само, як і діячі цар-ського уряду, належали до тих, для кого ін-тереси імперії дорожчі від інтересів народних. Один із слуг Російської імперії — граф Вітте сказав: „Росія може існувати лише як необме-жена монархія, інакше вона взагалі перестане існувати”... А біля Тимчасового уряду дуже близько терлись люди з таким політичним кредом. Це кредо унаслідували московські бо-льшевики.

Імперія потребує, якщо не загарбання нових чужих земель, то охорони вже загарбаних від їх законних господарів; а це значить, що ім-перія потребує війн, що падають важкими тя-гарями на народні маси. Проволікання Тимча-сового уряду з замиренням дало прекрасний ґрунт для большевицької пропаганди; саме на антиімперіалістичному конику большевики й виїхали в своїй „революції”.

Але революції в імперіях, якщо вони не мають на увазі розгрому імперій, не сприяють поступові, а закінчуються диктатурами зліва над диктатурами справа, або навпаки. Найкра-щою ілюстрацією цього є режим большевиць-

ких сатрапів у СРСР, де опинилася Україна після україно-московської війни.

Звідциль висновки: хто дбає про поступ мусить поборювати імперіялізми. Україна мусить поборювати в першу чергу московський імперіялізм, в яких би формах він не діяв. Бо на-

ціональне визволення українського народу з-під пролетарсько-окупаційної диктатури Москви — це справа всебічного інтересу кожної української людини, її поступу як історичного фактору, існуючого поверх тисячоліття на українській території.

Сьвген Пастернак

“НЕЗРОЗУМЛИЙ” Т. ШЕВЧЕНКО

В цьому році українці цілого світу відзначають 150-літні роковини уродин Т. Шевченка. Ці святкування відбуваються в Україні і в розсіянні по цілому світі, де є лиш горстка українців, і це є, несумнівно, мостом поєднання нас із Батьківщиною. Американські українці зокрема відзначили ці роковини відкриттям пам'ятника Шевченка у Вашингтоні, а Комітет українців Канади відбув Красві Святкування також призначені цим роковинам 5-6 вер. ц. р.

З того приводу написано було чимало статей про Шевченка і його творчість у наших часописах і журналах, що доповнить і так велику шевченкіяду нашої доби. Література про Шевченка і його творчість напевно перевищує розвідки про усіх інших наших поетів і письменників, разом узятих. Шевченкіяда в чужих мовах також відповідає популярності нашого поета серед українського народу і закордоном.

Чи усі ці теперішні й майбутні писання про Шевченка спричиняться до кращого розуміння поета і його творчості? Можна би в цьому сумніватися. У постаті Шевченка, в усіх його творах є щось невланне, незбагнене, ми сказали б геніяльне і незрозуміле для нас, смертних людей. Тому кожний з дослідників і інтерпретаторів Шевченкової творчості робить річ найпростішу: нагинає поета і його твори до свого власного розуміння, і що гірше — до своєї власної, часом дуже пересічної інтелігенції. В ч. 1(33) „Мети”, проф. П. Зайцев, наш відомий шевченкознавець, у статті „Як окрадають Шевченка на нашій, не своїй землі”, подав огляд фальшування Шевченкових творів большевиками. Нашій громаді на цьому континенті є добре відомий факт намагання „цензурувати” Шевченкові твори тут, на еміграції. Багато наших шевченкознавців журиться ще й нині, що Шевченко „незрозумілий” широким масам читачів і що для „правильного” розуміння його творів треба щойно широких коментарів. Проте, якщо б якийсь чужинець схотів довідатися щось про Шевченкові твори на підставі писань про нього в українській мові, він був би напевно здивований і збаламучений всім тим, що ми повиписували до цього часу про свого поета. Він бож у нас і гетьманець-монархіст (аяк-

же, аджеж „і на Вкраїні, дай Боже, блисне булава”); і демократ-народник-соціаліст („обніміте ж, брати мої, найменшого брата”); і націоналіст на підставі найгірших зразків цього виду націософії поміж двома світовими війнами („Ріж і бий! Катуй невіру-бусурмана!”); і „безбожник” („а до того я не знаю Бога”) і глибоко віруюча людина („Все упованіє мос... на Тебе, Мати возлагаю, Святая сило всіх святих.”) І все ж, супроти всіх цих „інтерпретацій”, постать Шевченка стоїть незмінною і недосяжною для усіх наших „ізмів”, минулих, теперішніх і майбутніх, і, може, нашого обмеженого розуміння його величчя, що її напевно не перебільшать усі ті пам'ятники, що ми їх так запопадливо стараємося тепер спорудити „по образу своїому і по подобію”...

І ще далеко до того часу, заки шевченкові твори почали інтерпретувати наші літературознавці, вони, ці твори, були широко відомі в Україні. Ми сказали б — ці твори були більше відомі тоді, аніж тепер, після всіх наших „пояснень”. Що більше, в Україні можна було знайти колись (а ми певні, ще й тепер) чимало людей, що знали чи знають цілого „Кобзаря” напам'ять, „від дошки до дошки”. Чи вони, ці наші громадяни цитували і цитують Шевченка не знаючи і не розуміючи його змісту? Ми сумніваємося в тому і висуваємо тут інше твердження, що українська нація зрозуміла Шевченка раніше і ближче, аніж наші пізніші шевченкознавці з науковими титулами.

По смерті Шевченка ходила по Україні поголоска поміж народом, що Шевченко не вмер, що на Чернечій горі під Каневом поховали когось іншого, щоб змилити царський уряд, а дійсний Шевченко живе далі, він ходить поміж народом і проповідує своє віще слово. Цю поголоску наша інтелігенція радо сприйняла і повторювала, як символічну легенду, але широкі народні маси розуміли її в дослівному значенню. Слово бо Шевченка було таке живе і промовляло так до серця народу, що чутка про його смерть була впрост несприємлива.

Коли нам тепер так важко зрозуміти шевченкові твори, то не менше залишається для нас таємничою і незрозумілою його постать,

як людини. Звідси походження сучасних гарячих дискусій про те, як має виглядати Шевченко на пам'ятниках, які ми йому будемо. В Шевченківському альманасові „Свободи” за цей рік у програмовій статті, присвяченій історії побудови пам'ятника Шевченка у Вашингтоні, написано: „Вигляд поета: бажанням широких кіл громадянства є, щоби Поет був зображений у своїх молодих роках, до заслання 1847 р.” (підкреслення наше, правопис оригіналу). І в цьому випадку бачимо намагання створити поета „по образу нашому”, а не так, як поет дійсно виглядав протягом свого життя. І поминаючи вже, звідки редакція „Свободи” так докладно знає „бажання широких кіл громадянства”, але фактом є, що артист-скульптор вповні відповів цим бажанням „широких кіл”, однак ледви чи зблизився до розуміння постаті поета.

З усіх відомих портретів Т. Шевченка за найкращий можна вважати олійний портрет славного артиста-малювача Рєпіна. Цей портрет, на жаль, мало відомий на цьому континенті (може тому, що Шевченко на ньому вже „не молодий”), але ті з нас, що бачили оригінал цього портрету чи бодай його кращі репродукції, завжди дивувалися дивному і незрозумілому

виразові обличчя поета на цьому портретові: він на ньому і грізний і лагідний, він має глибоко сумний вираз очей, але лагідну посмішку на устах. Дуже велика шкода, що наші скульптори не використали цього портрету для репродукції постаті поета на пам'ятниках.

Чимало сучасників виступають проти інтерпретації поезії Шевченка, як „народнього поета”, розуміючи під виразом „народність” — „простонародність”, чи навіть примітивізм. Чимало серед нас є поборників Шевченкового кожуха й шапки, де ми знову вбачаємо примітивізм. Тепер, коли ми, як дотепно писав колись пок. ред. А. Зубенко в „Тризубі”, „он які терени і ромени проходимо”, і коли ми подочіплювали титули „проф.” багатьом, що не бачили середньої школи, немає нічого дивного в тому, що ми хотіли б узяти зі собою на наші „равти” Шевченка у фраківі.

Але Шевченко — поет і духовий пророк нації — стоїть осторонь від усіх наших комбінацій. Він залишається у своїй незайманій величчю, недосяжний і незрозумілий нашим ворогам і почасті й нам самим. Його постать перейде до історії, незалежно від усіх підфарбовувань, незайманаю у своїй красі, як українського національного і народнього поета.

I. Білий

КИТАЙ—РОСІЯ

Від редакції: Передруковуємо в перекладі цю цінну статтю проф. І. Білого, яка була вміщена в „Казак” — орган казачього визвольного руху, — № 80, Іюнь 1964 года”.

Цей орган є двомовним. У цьому ж числі було надруковано під заголовком „Славна Громада Українська!” щире привітання від Редакції „Казак” до Української Громади в США з приводу відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в Вашингтоні, яке вміщуємо на другому місці нашого журналу.

Питання про рацію „існування” бльоку Свобідних народів і бльоку Комуністичного світу весь час не сходять з міжнароднього порядку дня і напевно, скоро не зійде. Але в той же час є спеціальні великі й важні питання про незгоду в самих тих бльоках. Обидва вони не є монолітами.

На цей раз заторкуємо тільки непорозуміння та деякі причини їх між двома стовпами комуністичного світу.: СССР і Червоного Китаю.

Я вже мав можливість говорити на цих сторінках, що як зовнішню політику Москви, так і зовнішню політику Пекіну диктують національні інтереси кожного з них та програмові роз-

ходження між ними, які відносяться до „тонкостей” самої комуністичної ідеології й кінцевих цілей комуністичної програми.

До цього часу обидві сторони — Москва й Пекін — ставили наголос на спірних питаннях комуністичної ідеології, але, сперечаючись між собою, попереджували свободних народів, що у випадку загрози чи явного конфлікту капіталістичний світ буде мати проти себе єдиний комуністичний фронт.

В останній час помітно, що спір між Москвою і Пекіном переноситься в площину конкретних і життєвих національних інтересів російських і китайських.

Це, звичайно, ще не значить, що боротьба між Москвою і Пекіном за верховодство в комуністичному світі прикорочується чи відкладається. Але цієї сторони „внутрішнього спору” в комуністичному бльоці не будемо торкатись. Нас цікавлять спірні питання, які диктуються кожній стороні її державно-національними інтересами.

Уже відкрито поставлено питання про російсько-китайські кордони й що ці кордони були нав'язані Китаєві силою.

В китайській пресі вже пишуть: — Росія —

агресивна шовіністична держава й її егоїстичні стремління є прямо протилежні інтересам народів, які ведуть боротьбу за незалежність.

У відповідь російська сторона говорить: — Китайці хочуть підняти жовту й чорну раси проти білих. Це є загроза не тільки для Советського Союзу, але для всієї Європи, для всіх білих у других частинах світу. —

Китайці згадують те минуле, коли їх стискували, поборювали (боксерське повстання в 1900 році) і відрізували в свою користь „куски” їхньої території.

Згадаймо й ми про те, користуючись документами.

Думаю, що треба пригадати, як і коли складалась та обставина, яку тепер китайці хотять виправити на свою користь, а росіяни готуються боронити як своє в минулому загарбане.

Справа ця торкається Далекого Сходу.

У 1894 р. почалась війна між Японією та Китаєм, яка закінчилася в наступному році перемогою Японії. Японці дістали від Китаю Ляодунський півострів. Але на це не погодилася Росія (був початок царствування Миколи II). На пропозицію Вітте та за згодою Німеччини й Франції, Росія пред'явила Японії ультиматум відмовитися Ляодунського півострова в заміну грошевої контрибуції (з Китаю, зрозуміло). Японія примушена була погодитись.

Російську політику по відношенні Китаю сам Вітте сформулював у наступний спосіб:

„Росії більш вигідно мати сусідом сильного, але нерухомого Китаю... Інтерес Росії на довгі, довгі роки є в тому, щоб Китай залишався тим, чим він є, а для цього необхідно всіма силами підтримувати принцип цілості та недоторканості китайської імперії. (Граф С. Ю. Вітте. Воспоминання, т. 1-й, стор. 39).

Але всупереч думці Вітте, принцип цей був порушений. Вітте розказує: „Государ Імператор (Микола II), хотів взагалі поширити вплив Росії на Далекому Сході. У нього... було стихійне бажання рухнутися на Далекий Схід та заволодіти тамешніми країнами... (стор. 38).

У 1896 році, під час коронації Миколи II в Москві, за ініціативою Вітте, був підписаний російсько-китайський договір (з китайської сторони договір підписав, приїхавши на коронацію від Китаю, великий китайський сановник Мі-Гун-Чан).

На підставі цього договору Китай дозволив Росії провести залізницю від Чіти до Владивостоку через китайську територію: Монголії та Манджурії. Була виділена під цю залізницю і потрібна полоса відчуження. На заміну цього, Росія зобов'язалась „боронити китайську територію від всяких агресивних дій зі сторони Японії”. Таким чином, — пише Вітте, — ми всту-

пили в оборонний союз із Китаєм по відношенні Японії.” (стор. 48-49).

На сторінці 54 Вітте говорить: „Договір був актом надзвичайної важности і, коли б ми додержувались цього договору, тоді Росії, зрозуміло, не прийшлося би переживати ганебну японську війну, і ми стояли б твердою ногою на Далекому Сході. Але... ми самі — чи то зломислено, чи то легковажно порушили той договір”...

Що ж торкається самої залізниці, то, на думку Вітте, вона „не повинна була бути, не при яких обставинах, оружжям яких би то не було загарбань. Вона мала бути оружжям зближення східних й європейських націй.” (стор. 66).

Перед тим усім, що буде слідувати даліше можна було би поставити у вигляді епіграфа такі слова Вітте на стор. 116:

„У нас в Росії у вищих колах існує страсть до завойовувань, або вірніше — до захоплення того, що, на думку правительства, кепсько лежить”... (підкреслення ред.)

Дев'ятий розділ першого тому „Воспоминаний” Вітте говорить про „Захват Ляодунського півострова”.

У листопаді 1897 р. відбулося засідання під головування царя Миколи II, на якому були присутні: воєнний міністер Ванновський, міністер фінансів Вітте, управитель морським міністерством Тиртов та міністер закордонних справ граф Муравйов. На розгляді була „записка” — доклад графа Муравйова, в якому було сказано, що „з приводу того, що німці захопили Цінтау, повстав для нас добрий момент захопити один із китайських портів, при чому запропоновано було Порт-Артур чи рядом із ним Дальянь-ван.

„Граф Муравйов заявив, що, на його думку, такого роду зайняття, чи правильніше, „захват” — є дуже своєчасним, бо для Росії бажано мати порт на Тихому океані, на Далекому Сході, при чому порти ці (Порт-Артур і Дальянь-ван) із-за стратегічного свого положення мають величезне значення.

„Я (говорить Вітте) протестував проти такого наміру, висловлюючись, що такого роду захоплення після того, як ми проголосили принцип недоторканості Китаю і в силу цього принципу заставили Японію покинути Ляодунський півострів, а в тому Порт-Артур і Дальянь-ван... після того, як ми маємо з Китаєм секретний, союзний оборонний договір проти Японії, при чому зобов'язались боронити Китай від всяких намірів Японії зайняти яку-будь частину китайської території, — це все після такого роду захоплення було би обурюючим та високого ступня ганебним фактом...”

„...Ми тількищо почали будувати Східно-

китайську залізну дорогу через Монголію і Китай; відношення в нас там найліпші, але захоплення нами Порт-Артура чи Да-лянь-вана безсумніву насторожить Китай й його доброжелитивність та дружнє відношення до нас перетворяться в ненависть у наслідках нашої ганебности...

„...Так як я предбачав у цьому крокові справу кардинальної ваги, яка напевно закінчиться страхіттями, тому кілька разів виступав я у дебатах з міністром закордонних справ та воєнним міністром...

„З огляду на мої гострі заперечення Государ Імператор (якому мої заперечення, очевидно, були неприємні) з ними зволив погодитись”... (стор. 120-121).

Але через декілька днів після засідань... Государ Імператор, очевидно трохи смутившись, сказав мені:

— „А знаєте, Сергій Юлієвич, я вирішив взяти Порт-Артур і Да-лянь-ван та скерував уже туди нашу флоту з воєнною силою”...

„Сказане Його Величностю мене дуже здернувало...”

Виходячи з кабінету Государя, у почекальні я зустрів Великого Князя Александра Михайловича, якому... сказав:

— „От, Ваше Імператорське Височество, пригадайте сьогоднішній день, — Ви побачите, які цей рішальний крок буде мати жахливі для Росії наслідки”... (стор. 122-123).

„...Предбачаючи всі погібильні наслідки від такого рішення, яке Його Величність зволило було прийняти, я все ж таки не здавався... Але всі мої наміри до благородуму були даремні, що цілком зрозуміло: коли Його Імператорської Величності міністер закордонних справ та воєнний міністер радять для добра Росії захопити Порт-Артур чи Да-лянь-ван, то досить натурально було молодому Государю Імператорові, який був жадним на славу, успіхи й побіди, послухати ради двох державних діячів (стор. 124).

„Коли наша флоту з військами прибули до Порт-Артура, тоді граф Муравйов наказав нашому послові в Китаї заспокоїти китайське правительство й заявити, що ми прийшли туди допомогти Китаєві позбавитись німців та як тільки німці відійдуть, і ми відійдемо. (стор. 125).

„Тому Китай дуже радісно віднісся до нашої прибуття і перші тижні вірів нашому повідомленню. Але скоро китайське правительство узнало від свого посла в Берліні, що ми діємо за згодою Німеччини, і тому почало відноситись до нас з великим недовір'ям.

„Першого січня 1918 р. наступило звільнення воєнного міністра ген. Ванновського. Замість його управителем міністерством був при-

значений ген. Куропаткін, який твердив, що нам належить поставити Китаєві вимоги уступити нам не тільки Порт-Артур та Да-лянь-ван, але й всю частину Ляодунського півострова, яка була би для нас під назвою — Квантунська область. (стор. 126).

Незабаром Вітте попросив царя звільнити його від обов'язків міністра.

„Государ Імператор (пише Вітте) сказав мені, що він рахує неможливим мене відпустити та має до мене як міністра фінансів повне довір'я; що справа захоплення Порт-Артура та Да-лянь-вана вже закінчена й він не змінить свого рішення якби ця справа в будучому не була трактована. Тому він просить мене допомогти йому ту справу закінчити з найбільшим успіхом. (стор. 127).

„В цей час у Пекіні наш посол Павлов поставив умову, на підставі якої Китай мав нам передати в оренду на 36 р. всю Квантунську область разом з Порт-Артуром та Да-лянь-ваном...”

„Китайська Імператриця — регентша... під впливом англійських та японських дипломатів ні на які уступки не погоджувалась.

„При такому стані справи, знаючи, що Його Величність не уступить... я вмішався в ту справу, а саме: телеграфував я агентові міністерства фінансів Покотілові, що я прошу його зустрітись з Лі-Гун-Чаном та з другим сановником Чан-Ін-Гуаном і порадити їм, від мого імені, вплинути, щоб наші пропозиції були прийняті, при чому я пообіцяв тим сановникам дарунки — першому 500,000 руб., а другому 250.000 рублів.

„Ці два сановника, знаючи, що відступлення нам Квантунської області в кожному випадку є неминуче... вирішили поїхати до Імператорші уговорити її підписати пропозицію Росії. Після довгих пересправ Імператриця поступилась... Умову було підписано 15 березня 1898 р...”

„Таким чином стався вирішальний крок, який потягнув за собою всі наступні наслідки: неясну для нас японську війну, а потім заворушення. Те запоплення Квантуну порушило всі наші традиційні відношення до Китаю і порушило їх на завжди.

„Захоплення і події, які були наслідком їх, привели Китай до такого стану, в якому він знаходиться нині (цей перший том — Воспоминаний — Вітте написаний в 1907 р. І. Б.), себто до того, що на днях мусить рухнутись китайська імперія, повстане республіка, яка буде результатом громадянської війни між китайцями. Без сумніву ця боротьба й упадок китайської імперії зробить такий величезний переворот на Далекому Сході, що наслідки цього будуть відчуватись і нами й Европою ще десятки й де-

сятки років... (Предрікання дійсно пророче! І. Б.).

„Захоплення Квантунської області... представляє собою акт небувалої ганьби. Декілька років до цього захоплення.. ми примусили вийти звіттам японців і під гаслом, що ми не можемо допустити порушення цілості Китаю, підписали з Китаєм таємний оборонний союз проти Японії, здобувши тим великі реальні вигоди

на Далекому Сході, і в той час, на протязі недовгого часу, самі ж захопили частину тої області, з якої примусили Японію вийти... (стор. 127-128-129).

Про воєнного міністра ген. Куропаткіна Вітте пише, що він „впливав на Государя провадити політику захоплення та ігнорувати інтереси Китаю й Японії.” (стор. 141).

(Далі буде).

Данило Лимаренко
Майор Армії УНР.

45 РОКІВ ТОМУ

(Продовження з попереднього числа)

Отже, пам'ятка про моє перебування вдома ще не вигасла в моїх рідних від мого поранення, як я знову появився вдома. Мої всі домашні були дуже раді, а що найменші сестри, то не знали як мені догодити. Вони видко вже давно вимріяли собі сфотографуватися зі мною „на карточку”. Я їм цю приємність і зробив, але без себе. Я дуже жалкував про це пізніше, але видно Бог керував моїми рухами, бо так ті фота залишилися при них, а коли б зі мною, вони б мусіли їх знищити. Час летів страшенно! Однак я встиг побувати і в Гаусі на хуторі і в Жупаненків в Єлисаветі, з якими був у театрі, де зустрівся з одним підпоручником 1-го Фінл. стр. полку. Він мені й оповів, що наш 22 армейський корпус Керенський зняв з фронту і повіз до Петрограду. Отже, я мушу тепер їхати не до Гусятина, а до Петрограду. Тоді вже пройшла чутка про новий виступ большевиків, який їм зрештою й вдався. Чому вдався? Та просто тому, що велика більшість офіцерів ненавиділа Керенського й хотіла, щоб ХТОСЬ знайшовся в Росії і викинув цього пустомеля з Росії. Я був теж проти Керенського, що ані трохи не значило, що я був за большевиками, яких я незлюбив з першого дня. Може це трапилось ще й тому, що весною, коли пригріло сонце, солдати в окопах скидали сорочки й били воші. Часто бачучи таку езекуцію, бувало запитаю: „Що робиш?” Була негайна відповідь: — Большевіков б'ю! —

Було вже коло 1-го листопада (всі дати, що я згадую треба рахувати старим стилем), коли я зі своїм татком майже по літньому вдянені їхали до Помішної. Дійсно було так тепло, що я не одягав навіть своєї легкої шинелі. На станції я зустрів свого недавнього приятеля, який завжди дуже охоче підкреслював свою російську мову. Це був прапорщик Андрейченко, якого батько мав хуторець десь коло Піщаного Броду. Він завжди дуже слідкував за сво-

єю одежою, але цим разом вигляд його був страшний. Чомусь він був у простій солдатській шинелі, брудний, немитий і закурений як у молотьбу барабанщик. Погляд він мав розгублений, а очі йому світилися хоробливим блиском, якби він днів із 5 не спав. Він оце приїхав із Москви, де йому досить добре жилося. Оповів мені про повстання большевиків у Петрограді й Москві. Як там було у Петрограді, він знав лише з газет, але Московське повстання пережив на своїй шкурі. Переховувався там кілька днів, після чого вирядився в солдатську шинелю й оце продерся аж додому. Хвалився, що в Києві досить порядок у порівнанні з Москвою, але він ніяких українських порядків не зауважив. У Москві все страшенно перелякане після кількох днів гарматної стрілянини. Большевики кожного офіцера в уніформі на місці розстрілюють. Коли ж мають час, то страшенно знущаються: вирізують паси на голім тілі, де мали бути погони, забивають цвяхи до тіла по кількості зірок, тощо. Мені він не радив виїздити зі своєї хати. Запевняв, що жадної влади тепер нема на терені всієї російської імперії, — отже й нема кому судити за дезерцію. Коли й їхати куди, то не далі як до Києва, де ще існує сякий-такий порядок, а найкраще сидіти вдома, — запевняв він мене.

Але де там? Чи ж мені слухати такі слова? Мій полк поїхав битися з большевиками, а я б отак сидів у батька за пазухою і прислухався до боротьби? Ніколи в світі!...

Ще коли я їхав у відпуску, на залізниці був ще сякий-такий порядок, тепер же було щось страшного. Всі потяги, навіть товарні, були завалені братвою подібною до Андрейченків, яка нестримано перла десь з півночі. Другого дня десь коло полудня я вже був у Києві. На головнім двірці я бачив якіхось озброєних воєнків без явних ознак, до яких формацій вони належали. Ідучи до Військової комендатури (ясно

— російської), яка була десь чи не на розі Фундуклейвської й Хрещатика, я зустрів теж на дорожці двох українських вояків. Були у чорних жупанах, чорних високих каракульових шпакх при шаблях і пістолях. Напевно б мені сподобалися, коли б не оте реміння через плечі й навхрест на спині, якими так пишалися прапорщики російської армії. Реміння їхнє так неакуратно лежало на їхніх велетенських тудубах, а до того ще й було дуже мале для них, що я з місця признав, що вони є не вояки і цілком не розуміються на таких речах. Разом з цим, я почув до них страшенну відразу... А хлопці були здорові як буйволи! І насправду виглядали на правдивих каменярів-будівничих нової державности. Але оті нещасливі реміння зіпсували увесь мій сантимент до них. Куди краще вони б виглядали у звичайних червоних поясах. Може б й я тоді українізувався скоріше і не виїхав уже з Києва, бо ж симпатії до українського руху я мав від першої чутки про нього, коли ми весною вибрали делегатів на Військовий З'їзд у Києві. Я ще й тоді уявляв добрий ґрунт для української пропаганди: отже, коли б тоді на станції мене зустріли гарні хлопці, а ще краще — дівчата, які б з приємним усміхом прикололи мені якусь українську відзнаку, дали до рук якусь відозву ставати до українського війська. Ще було б може краще, коли б хто поговорив отак по-товариськи. Нічого подібного я не зустрів того дня в Києві, а навпаки, ще й зустрів на своє лихо тих двох відразливих гайдамаків, які зробили на мене таке пригноблююче вражіння.

У російській комендатурі я довідався, що 22-й армейський корпус знаходиться у дорозі на Петроград. Де він зараз? Невідомо. Я мушу їхати через Оршу в напрямку на станцію Дно. Вже одна назва не віщувала мені доброго бути на Дні, але мої 22 роки тоді все змітали на своїй дорожці, і я... рушив.

На Київському Головному дворці пасажирів було маса, але їздити ще було можна. Майже 95 % пасажирів були солдати. Ця замузнана та розхристана братва все кудись спіщила, їхала і без кінця політикувала, може ще більше лягла всіх і вся. Тут же на станції я бачив якихось озброєних вояків, але до якої формації вони належали — трудно було пізнати. Не дивлячись на таку тісноту, мені все ж удалося сісти до вагону 2-ї класи, в якому їхали виключно самі офіцери. Пустився я цєю дорогою з метою десь здібати свій полк у дорозі на Петроград, де збирався стати історичним свідком великих подій. Отже, я виїхав із „ЗОЛОТОГО" наперекір усім мудрим і логічним свідченням. Скільки разів я проклинав цей час і своє безглузде рішення. Але факт стався. На станції

Коростень я побачив польських легіонерів. Одягнуті були в рос. одержу, яка була чиста й допасована. Легіонери мали гарний і життєрадісний вигляд, чим виділялися від маси російської солдатні, що разом із своєю революційністю назагал мали вигляд мертвяків. Легіонери на ковнірах і рукавах мали нашиті біло-червоні прапорці, а на головах — „пиріжок", на яких спереду був пришитий польський орел. Переповнений солдатами потяг рвав шосили на північ і кожної хвилини віддаляв мене від благословенного півдня, де ще було зелено й люде ходили майже по літньому. Ідучи тепер, я звернув увагу на зміни в природі; у нас було, у Києві, чуть-чуть притрусив сніжок, у Коростені снігу вже було до 30 сантиметрів, а далі на північ щораз більше й більше. Вагон, яким я їхав, був також повен, але лише настільки, що кожен мав місце сидіти. Більшість офіцерів мовчали, лише видно ті, що засмакували вже політики, ділилися вражіннями зі своїми сусідами, але теж так тихо й не рішуче, що трудно було схопити, що він хочє сказати, як би боявся, що його хтось підслухає. У Бихові ми почули, що ув'язнений тут Керенським генерал Корнілов, на якого покладали надію всі офіцери російської армії, утік, захопивши з собою й ескадрон Дикої дивізії, який його охороняв. Ця новина трохи підняла всіх на дусі, але...

Здається, цього самого дня під вечір ми приїхали до Могилева, на Білорусі, де була вже 3-й рік ставка „Верховного Главнокомандуючого". Було вже після 2-ої години, коли наш потяг поволі затримався проти Могилівського дворця. Перед нашими вікнами вималювався образ, якого тяжко забути навіть за 47 років: може із сотня матросів, озброєних до зубів, з кулеметними стрічками через плечі, шаблями збоку, пістолями на поясі, з рушницею на плечі стояли групами і по одинці на пероні, і ходили, а все разом уявляло собою правдиву сніжну завірюху. Нас охопив тяжкий, гнітючий настрій. Це ж большевики взяли ставку Верх. Главковерха (як тоді говорили). Вони беруть гору! Ми вже наслухалися про їхні „зверства і жестокості" і кожен з нас був приготовлений до найгіршого. Дивне явище депресії і упадку духа серед офіцерів у тих часах. На якусь збірну акцію вони були не здібні. Міг же тоді хтось із старших (були тут і кілька полковників і, здається, генерал) сказати: — у випадку таким і таким, поводитися так і так, або ж просто боронитися. Ніхто не обізвався... Для мене було не зрозумілим, як то большевики взяли Могилів, коли наш корпус десь на півночі їде на Петроград, щоб їх знищити (іншої розв'язки я собі не уявляв). Де ж тоді наш славний корпус? Але думати довго

не було часу. Скоро до нашого потягу підійшло кілька груп матросів, які розійшлися скоро по всіх вагонах потягу. До нашого вагону увійшло 3-х матросів, з яких один став коло одних вихідних дверей, другий — коло других, а третій звернувся до присутніх зі словами: „Товарищі офіцери! пожалуйте ваші документи для перевірки!” Ми всі дістали свої посвідки й тикали йому до рук, коли він підходив. Закінчивши перевірку, матрос проти дверей став струнко, козирнув до всіх нас і сказав: „Благодарю вас!” Потім вони й вийшли на перон.

Ми відіхнули легше і почули себе певніше. З поводження большевиків видно було, що вони не мали наміру задератися з офіцерами і, що вони вже не такі страшні, як їх змалювала людська опінія. Мені прийшла думка придивитися до них зблизька. Підмовивши свого сусіда, ми вийшли на перон і пішли до залі 1-2 класи. Ми були при шаблях, пістолях, золотих погонах і взагалі у вигляді, як ми їхали з відпуски. Зала 1-2 класи була порожня і ми були єдиними пасажирами, що скористали з її буфету. Випивши пляшку пива, ми разом з тим довідалися від буфетчика, що Могилів большевики зайняли сьогодні рано, що при цім вони забили й генерала Духоніна, який виконував за Керенського обов'язки Главковерха, якого труп і зараз лежить там десь далі на цій же станції. Тут буфетчик нас потішив, що на смерті генерала Духоніна не припинилася посада Главковерха, бо вже сьогодні на його місце був призначений Леніним прапорщик Криленко. Дальших інформацій ми не розпитували й скоріше вернулися до свого потягу. Коли ми йшли поміж матросами, останні поглядали на нас скося, але ні один не одізвався до нас жадним словом. Наш потяг скоро рушив і може коло 7-ої години ми вже були в Орші. Я знав, що до станції Дно ще добрий кавалок дороги, тому в Орші, дівставши з валізкою свій обід, почав спокійно їсти. Скінчивши, я почав приглядатися через вікно до публіки. Тут, як і скрізь в тім часі в Росії, швендяло маса різних солдат. Тут я звернув увагу, що майже всі вони мали обрізані погони. Раптом коло самого вікна пройшло двох солдатів, які мали й охайнішу одежу, і погони в порядку, і виглядали якби урядові патрулі. Головне ж, що я зауважив, на їх погонах були літери: ЗФСТД. — Е, стій, це щось нашим пахне! Чи не наші тут фінляндці? — кажу. Мерщій вискакую з вагону й просто до солдатів. У цей час до мене підскакує якийсь з пістолем у руці й гукає до таких же як і він: „Гляді! тут іще одін золотопогонник!” Один із солдатів ЗФСТД, побачивши на мені так само літери 4ФСТ, спокійно каже до цивіля: „Цей наш і ви його не смійте трогати!” Цивіль відійшов з конфузом,

а ЗФСТД і каже до мене тихо: „Попали б ви в добру халепу, коли б не ми. Тут в Орші найгірший Ревком. Оці гицлі полюють на офіцерів (та й солдатів не минають)” — показав він рукою на солдатів з обрізаними погонами. „Що ж до офіцерів, то разом з погонами їм частіше обрізують і життя, тому я не раджу вам відходити від нас. Я бачу, що ви також фінляндець, як і ми”, — закінчив ЗФСТД. Я зараз же запитав його, де є перша Фінл. Стр. Дивізія. Довідавшись, що вона далеко вже позаді мене, я взяв свою валізку і з цим патрулем 3-ї Фінл. Стрількової дивізії перейшов до їхньої вартовні на станції. Тут скоро „розводячий” нас залишив, а ми з начальником варти-ройовим підстаршиною Горбенком, який був моїм земляком з-під Вознесенська і знав дуже добре наше Ревуцьке, розговорилися на цілу ніч. Я довідався від нього, що більшість солдатів таки насправду хотіли битися з большевиками, але тут коло Орші агітатори їх переманили на свій бік, щоб зайняти нейтральну позицію, мовляв, нехай партійці собі гризуться, а ми собі збоку будемо приглядатися чия візьме. Багато ми перебалакали цієї ночі. Горбенко серед своїх вартових знайшов такого, що знав, де стоїть мій 4-й Фінл. Стр. полк. виявилось, щоб потрапити до нього, треба було мені встати на першій станції за Могилевом. Вона звалася Лотва. Майже ціла варта складалася з українців і всі вони мені догоджали як брати. Рано несподівано надійшов з півночі якийсь санітарний потяг і я, попрощавшись зі своїми випадковими земляками, скочив на ходу, бо потяг лише припинився, але не став. Мороз доходив може до 20 градусів. Я був одягнутий досить легко, тому рішив із відкритої площадки перейти до середини потягу. Я рішився потурбувати рано раних, які зрештою зрозуміють моє нахабство й дарують його мені. Делікатно відчинивши двері до коридору, я був не мало здивований, побачивши там велику кількість зброї, яка в безладі висіла на всіх кілках та вікнах, лежала на полицях, а то й просто на підлозі. — Що це за дивний „санітарний такий потяг”? — думаю.

Ще в Орші мене здивувало, що коло цього потягу не бачив я ні одної живої душі. Побачивши тепер зброю, я був заінтригований ще більше. Мене розібрала цікавість: що там є в середині цього потягу? Тихесенько відчинивши двері, я переступив поріг до переділу. Потім так само без звуку зачинив за собою двері й став розглядатися по вагоні. Світла в середині не було, а на дворі ще було майже темно. Ще коли я відчинив двері, мене вдарив у ніс тяжкий сопух, що делікатна панночка напевно б зомліла. Тепер при мутнім світлі світланку, я побачив масу солдатів, які займали всі полиці,

що були тут аж у три поверхи. Хропли вони всі несамовито. Тут же рядом з ними на полках, під ними і на кожнім гачку так само висіло повно зброї. Я ще не був цілком свідомим, що воно є в дійсності, тому спокійно, відсунувши ноги одному „раненому”, який розвалився на найнижчій полиці, і хропив як жеребець з переляку, скромно на самім краєчку сів. В голові моїй сверлило питання: — куди я попав? Для мене тепер уже стало ясним, що це іхала з Петрограду большевицька підмога для Могилева, а я так необачно вліз у саму її гущу. Проте жадного страху я не відчував перед ними. Раптом чую, на якійсь, видно, станції потяг зачав стишувати хід і став. Я не чекав аж він стане і вийшов мерщій на коридор. Дивлюсь, десь із середнього переділу вагону вийшло двоє людей і направилися в мій бік. Передній був в однім светрі, синім галіфе з кантами й гарних хромових чоботях, як й інтелігент-

ний вигляд, свідчили про його офіцерство. Проходячи повз мене в коридорі, він чемно поклонився мені, може й не без заздрости моїй декорації (я все ж був при всіх офіцерських відзнаках та ще й поручник!). За ним ішов звичайний солдат із солдатським „котелком” із водою й рушником на руці. Ця зустріч надала мені певности і я вже сміливо вийшов за ними подивитися на назву цієї станції. Я навіть встиг якогось залізничника запитати про Лотву, яка виявилася, була зараз же наступною за цією.

Виходило, що потяг тут умисне став, щоб цей командир (в цьому я вже не сумнівався) зволив помитися на свіжому повітрі, хоч мороз під рано був напевно більше 25°. Але це послужило мені, бо вже на наступній станції потяг стишив хід й я скочив на перон.

(Далі буде)

З УКРАЇНСЬКОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ХРОНІКИ

● До совєтсько-китайського конфлікту. Четвертого лютого 1964 року китайська комуністична партія опублікувала отвертого листа до московської комуністичної партії, в якому заявила, що „ревізійністична” політика КПСС оправдує утворення окремого немосковського комуністичного центру.

Щоб якось поладнати глибоке непорозуміння, до Пекіну виїхала делегація румунських комуністів, але їх миролюбні спроби не вдалися. Москва зі свого боку рівнож незадоволена румунською комуністичною партією, яка виявляє помітні ознаки до самостійности.

Пекін пропагує більш ворожу політику щодо західних капіталістичних країн. Москва ж з огляду на катастрофальне становище в хліборобстві із чисто технічних причин пропагує політику співіснування, яка їй приносить незалежні користи.

До Пекіну долучився ЦК індонезійської комуністичної партії, який у своїх резолюціях опублікував гострі напади на московську ревізійністичну політику. Індонезійська комуністична партія рівнож заперечує погляд, що Європа буде полем бою за перемогу світової революції.

Погляди індонезійської комуністичної партії являються повторенням думок, висловлених під час переговорів між румунськими та китайськими комуністами у Пекіні.

Перший секретар північно-в'єтнамської комуністичної партії вимагає, щоб комуністи так само ненавиділи „ревізійністів”, у даному випадку москалів, як вони ненавидять капіталі-

стів. Він заатакував кремлівських вождів та їх шукання порозуміння з імперіалістами з метою досягнути поліпшення економічного становища.

Слідом за індонезійською пішла і японська комуністична партія, що також критикує Москву.

● Югославія. Як відомо, Югославія у конфлікті Москва-Пекін стала по боці Кремля, хоч ще так недавно КПСС викляла югославську комуністичну партію як „ревізійністичну”.

На передодні відкриття засідання югославського ЦК, президент об'єднаного парламенту зробив цікаву заяву про непомилність комуністичної партії. Він висміяв тих югославських комуністів, які вважають „що Бог (М. К!) послав їх людям як непомилний керуючий чинник тільки тому, що в кишені у них лежить партійний білет. Керуючу роллю партія не може досягнути тільки проголошенням декретів. Життя вимагає того, щоб комуністи стояли на чолі суспільного процесу, а не гальмували його при допомозі догми”.

Не так давно подібні погляди вважали ересю та ревізією марксизму-ленінізму.

● Польща. Кардинал Вишинський дуже сміливо виступає проти польського комуністичного режиму зокрема з приводу його наміру впровадити обмеження народин. „Своїми словами — казав кардинал Вишинський — Я не б'ю режим. Система вбиває сама себе, вбиваючи нарід”.

Кардинал Вишинський рівнож виступив проти впровадження до шкіл лекцій гігієни. На його думку, такі лекції замість принести ко-

ристь, сприяють розпусті серед шкільної молоді.

● **Італія.** Італійська комуністична партія має рівно ж свої труднощі, але не „ревізійністичного” характеру. Голова італійської комуністичної партії Пальміро Тольятті — помер 28. 8. 1964 — керував найбільшою у західному світі комуністичною партією. Останній національний з'їзд італійської комуністичної партії ставив чоло все більшому незадоволенню серед молодих комуністів.

У своїй заключній промові Тольятті підпирав Москву та осудив китайських комуністів. Одночасно він висловився за розмови з італійськими католиками про „подібність” між комунізмом та католицизмом”(?). Як рівнож відомо, такого „діалогу” вимагає від європейських комуністів Москва з метою закаламутити відносини в католицькій церкві, що вже йй до певної міри вдалося.

Тольятті одночасно оскаржив лівих соціалістів у намірі робити єдність робітничого руху. На його думку, соціалізові бракує доктрини, що могла б об'єднати робітництво.

Секретар об'єднання комуністичної молоді критикував партію за те, що вона втратила відчуття дійсності і не розуміє стремління молоді. Зруйнування „міту Сталіна” загострило серед молоді критицизм. Він закликав відмовитися від партійної теології та від „літургичних і догматичних дій”.

В дискусії було висловлено згоду на розмови з католиками, хоч більшого ентузіазму ця пропозиція не викликала. Одночасно заперечено можливість співпраці з християнським демо-

● **Старий дозрілий огірковий сезон,** на який постійно нарікали редактори і читачі, минув безповоротно і належить до ділянки ідилічних спогадів. Сучасна преса такого „огіркового сезону” немає і навіть протягом літніх місяців не може добре впоратися із навалом подій.

Це саме відноситься і до української еміграційної преси. Права на літній відпочинок вона немає. Світові і внутрішні українські події не дають для того підстави. Інакше є зі самою політичною еміграцією, бо деякі газети у США закликають до „заслуженого” відпочинку після відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні.

В українській пресі у зв'язку із запрошенням на відкриття пам'ятника „культурних діячів з УССР”, розвинулася непотрібна дискусія з рівнож непотрібними реверансами вбік „радянської культури та її діячів”. Також дискусія над проєктом пам'ятника Т. Шевченка своїм фаховим та культурним рівнем не відповідала

моментові і часто заставляла читача червоніти за рівень нашої преси.

● **Міжнародні події** проходять під знаком війни у південно-східній Азії, в Конго та на Кіпрі. У всіх тих випадках США беруть пряму або посередню участь.

Війна у Південно-Східній Азії, яка тепер зосередилася в Південному В'єтнамі, обіцяє бути довгою, завзятою та незвичайно жорстокою. Війська Північного комуністичного В'єтнаму не притримуються жадних правил провадження війни та вбивають жінок і дітей з метою залякати населення і відібрати йому охоту до спротиву.

Державні перевороти у Південному В'єтнамі, включно зі замордованням президента Дієма та його братів, що сталося, як тепер признає сама американська преса, за тихою згодою Вашингтону, не принесли сподіваного поліпшення становища. Південні в'єтнамці виявляють апатію та небажання воювати з комуністами. Дезертирство в армії дуже велике.

Пропаганда в'єтнамських буддистів проти уряду през. Дієма зі закидами релігійних утисків, виявилася неправдою. Буддистів підтримували у тому комуністи з метою повалити виразно протикомуністичний уряд през. Дієма.

У своїх клопотах у Південно-Східній Азії США не мають опертя серед своїх союзників. Для того, зрештою, є всі підстави. Коли Франція воювала за Індокитай, США відмовилися їй допомогти. За сузької кризи США, разом із СРСР, гостро виступали проти В. Британії, Франції та Ізраїлю. Такі випадки не забуваються.

● **У Конго війна** розгортається надобре. Проти уряду прем'єра Чомбе, з його прозахідною орієнтацією, виступають „повстанці”, яким допомагає Пекін. Для рятування становища було покликано до Конго Чомбе, проти якого свого часу виступали США та Об'єднані Нації за його фактично протикомуністичне становище.

● **Архiepіскоп Макаріус,** прем'єр уряду на Кіпрі, знову опинився у центрі міжнародної політики. Він із своєю ідеєю самостійності Кіпру попав у конфлікт не тільки з Туреччиною, але і з грецьким урядом. Він же спричинив смерть та руїну грецькій частині населення Кіпру, викликавши своєю політикою збройну інтервенцію турецького уряду. Його політичні амбіції просто дивують, бо мало відповідають християнському поглядові духовної людини на матеріальний світ. У своїй жадобі світської влади архiepіскоп Макаріус дійшов до того, що звернувся по допомогу до Хрущова. Якби Москва справді вмішалася у кіпрський конфлікт, світ може опинитися на порозі третьої світової вій-

ни. США не стерпіли б обернення Кіпру у советськ базу.

● У США серед несприятливих обставин зовнішніх та внутрішніх відбуваються конвенції, на яких вибирають кандидатів на президента. Номінування кандидатом на президента республіканського сенатора Гольдвотера викликало в США справжню бурю не тільки серед американців, але, що трохи дивно, і серед українців. Очевидно такої номінації не сподівалися республіканці та демократи з усіма відтінками лібералів і псевдо-лібералів.

Дуже гострий спротив демократів викликала так звана „платформа” сен. Гольдвотера як „реакційна”, а зокрема його становище до поневолених Москвою народів, зокрема до України. У своїй „платформі” сенатор Гольдвотер згадує всі поневолені Москвою народи і Україну та потребу їх визволення. Можна зрозуміти, що таке становище не подобається американським псевдо-лібералам, але трудно зрозуміти чому частина українців є проти сенатора Гольдвотера.

Михайло Кучер

ПАМ'ЯТНИК Т. ШЕВЧЕНКОВІ У ВАШІНГТОНІ

(Продовження з попереднього числа)

Незабутній то день був 27 червня ц. р. у Вашингтоні.

На площі „Еліпса” у пам'ятника Вашингтонів в ранніх годинах громадились чисельні групи уніформованої молоді різних юнацьких організацій, українських ветеранів та інших організацій.

О 10:30 год. загреміли спонтанні звуки маршу оркестри. Почався тріумфальний марш широкими колонами української волі від монументу Вашингтонів до пам'ятникові Т. Шевченкові. Розгорнуті прапори ритмічно й плавно плили туди, де скеля українського невмирущого духа виросла на площі столиці США, — до пам'ятника свого Пророка й Поета. Серед тих прапорів були й прапори регулярної Дівої Армії УНР, які скоро півстоліття чекали на святий день свого тріумфального походу. Судилося бути їм розгорнутими не на полях України, а в чужій привітній столиці Вашингтона, щоб віддати честь і хвалу Тому, дух якого втілюється в них на рідній землі. Греміли оркестри, греміла оркестра муринська — нащадків славного шекспіровського актора Айри Олдріджа, великого приятеля нашого Кобзаря. —

Колони пливли, мов, гранітні хвилі... Плакали рухомі маси народу на хідниках: то були сльози української душі на волі... Слів нема —

передати ентузіазм походу української маси. 35,000 прийняло участь у 2½ годинній дефіляді.

Перед пам'ятником Т. Шевченкові, в сяві пекучого сонця, стояла 100,000 маса українського народу на вільній землі. Вашингтона., зі своїм Президентом УНР др. Степаном Витвицьким та Прем'єр-міністром Миколою Ливицьким — легальними представниками УНР, на сьогодні окупованої України.

Під спів тієї маси народу „Заповіту” Шевченка пам'ятник Йому відкрив 34-й президент США ген. Двайт Айзенгавер після його знаменної промови.

Крім вище двох зазначених найвищих представників ДЦ УНР при відкритті пам'ятника були присутні: Митрополит Іоан (Теодорович) — Первоієрарх УПЦ в США; заступник Митрополита — Канцлер і Голова Консисторії Архiepіскоп Мстислав; Первоієрарх Української Католицької Церкви в США Митрополит Амврозій (Сеншин) Ч.С.В.В., Єпископи: Йосиф (Шмондюк) та Ярослав (Габро); Голова Комітету українців Канади о. мон. Василь Кушнір; Голова комітету побудови пам'ятника проф. др. Роман Смаль-Стоцький; Голова УККА проф. др. Лев Добрянський; Представники українських спільнот Аргентини, Бразилії, Уругваю, Бельгії, Західньої Німеччини, Англії, Франції, з далекої Австралії; представники від Аргентинської амбасад та кілька членів Конгресу США.

Була присутня при відкритті пам'ятника Шевченкові організована група литовців та численні представники української культури, громадських та політичних організацій.

Митрополит Української Католицької Церкви в США Амврозій — молитовно „Отче Наш” — залочаткував урочистість відкриття пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Митрополит Української Православної Церкви в США Іоан молитовно в імені Божім благословив пам'ятник, освятив його і доручив його Божій опіці, призиваючи Боже благословення, щоб спочило на цім пам'ятнику.

РЕПОРТАЖ ІЗ АВСТРАЛІЇ

Все говорить за тим, що найбільшою і найвизначнішою подією для українців у вільному світі, в зв'язку із 150-літнім ювілеєм з дня народження Т. Шевченка, це — побудова пам'ятника на землі Вашингтона. Не дїждалася ще Україна „свого Вашингтона”, але Вашингтон дїждався у себе Шевченка, і в цьому є певна символіка на майбутнє. У Австралії справа будови пам'ятника Т. Шевченкові все ще не виходє із стадії окремих виступів, в яких дописувачі на сторінках газети „Вільна Думка” висловлюють свої побажання чи сугерують різні проєкти, але засадничо ця ідея палко всіма підтримується. Проте було б не вірним твердити,

що Австралія все ще без пам'ятника Т. Шевченка взагалі. Такий пам'ятник, правда дуже скромний, як і скромні ті, що його побудували, вже є. Пластина молодь стейту Вікторія поставила цей пам'ятник Т. Шевченкові в 150-ту річницю народження, як зазначено вдолині на п'єдесталі. Побудовано цей монумент на пластовій площі „Сокил” коло Мельбурну 29. XII, 1963 року, і це й є перший у Австралії пам'ятник Т. Шевченкові.

На п'єдесталі з натурального австралійського сірого каменя злитого цементом поставлено ясно-бронзовий гранітний стіжок з Тризубом, а на вмурованій з бронзи таблиці напис: „І чужого навчаєтесь — свого не цурайтесь”. І може цей скромний, але глибоко патріотичний почин і буде тим дороговказом та заохотою всьому організованому українському громадянству Австралії до побудови великого пам'ятника.

**

З цілого циклу Шевченківських імпрез, що запланував ЮШК-НСВ, уже відбулися перші дві. Це Здвиг Молоді, про що вже була згадка раніше, а після того 14 березня б. р. в Сіднейському Товні Гал відбувся і головний репрезентативний ювілейний концерт, що йшов під гаслом: „Вінок Шевченкові”. Перше, що робило на цьому концерті приємне враження, — це велика кількість присутніх — понад 1400. Отже громадянство тут, як то кажуть, „дописало”. А самий концерт ювілейний, треба признати, не був ювілейним, а самий звичайнісінький. Такі концерти ми слухали і бачили майже щороку і навіть з тими самими старими точками програму: „Гетьмани” та „Ой Дніпре мій Дніпре”, що ось уже більше 10 років співає В. Матіяш — незмінно виконує. Це концерт був звичайним шабльоном всіх попередніх. Це знають організатори, це відчували майже всі виконавці, це бачили і постійні глядачі. В чому ж причина?

А причина в тому, що запроектована на цей час головна точка — „Фестиваль пісні українських хорів Австралії” з „непередбачених організаційних труднощів” був відкликаний. І то сталося це в часі, коли до визначеної дати, на яку вже була замовлена найбільша в Сідней залі, лишилося дуже мало часу. „Як грім з ясного неба — пише сіднейський спостерігач в своєму дописі про концерт — шановний пан урядуючий голова СУОА (уже четвертий з черги!) легким помахом пера відкликав такий Фестиваль і перекреслив піврічну працю Сіднейського Шевченківського Концерту, щоб відтак скинути вину на передбачені організаційні труднощі.”

Велике огірчення, а ще більші труднощі для організаторів. Але треба здається трохи спокійніше і уважніше поставитися і до того комунікату СУОА, що так поспував кров стейтовим ювілейним комітетам та розчарував сподівання громадянства. Ефектовний і дуже сміливий, як на наші спроможності,

задум! Бо ж надзвичайно великі мобілізаційні труднощі. Велика кількість учасників, величезна віддаль між столицями стейтів, а це значить потреба для користів вільного від праці часу, що не завжди легко кожному удасться досягнути у працевдавця, а для організаторів — величезні кошти подорожі. Ініціатори і організатори брали під увагу, здається, все, хоч може дещо і переочили. І можливо, що коли б уже „машина пішла в рух”, то й труднощі були б переборені, коли б не ота „перманентна криза” в СУОА, а на додаток ще й раптова смерть голови СУОА інж. Іллі Яворського, що сталася 17. V. 64 саме в розгарі праці. Ясно, що ця подія не могла вплинути додатно на таку складну працю, як організація Фестивалю. Не було помітно і великого ентузіазму у самих керівників хору, принаймні тут у Сіднею. А це ж має велике значення. Бо ж кому, як не диригентові були знаві такі всі слабкі і сильні сторони свого хору, кому ж як не йому відомі настрої і почування кожного добровільного хориста. Про це чомусь забувається і не враховується, як не враховується і те про що „думають-гадають” і самі „пани отамани”. Про це власне ми певно ніколи і не дізнаємось. Отже як би там не було, а Фестиваль пісні було відмінено і ЮШК НСВ мусив протягом кількох тижнів монтувати нову програму. Але якщо програму ще можна було якось склеїти, то залі, що була замовлена спеціально для Фестивалю, змінити вже було майже неможливо. І не тому, що не можна відмовитися від залишеного депозиту, а тому, що знайти другу відповідну залю протягом короткого часу просто неможливо. Тут залі замовляються часом за рік наперед. Величезна на 2400 місць зала Товні Гол була вибрана виключно для Фестивалю. Для звичайного концерту з різнотематичними програмами її відкрита величезна сцена, без куртини з похилою підлогою, на якій ще до того і ступенки, аж ніяк не надавались. Особливо ця підлога була невдячною для танцюристів, а то навіть і небезпечно танцювати на похилій площі, де у швидкому темпі можна легко спіткнутися.

А було ж тих танцюристів більше як треба. Аж два Українські Народні балети. Укр. Нар. Балет „Дніпро” (так стоїть у програмі) танцював без перерви так довго, що один з членів ЮШ Комітету дав обіцянку, доки буде в його силі, не випустити вже цього балету на сцену. Брак куртини „оголював” те, що мусить бути приховане від глядача: різна метушня та переміни на сцені не сприяють настроям глядачів, яким треба подавати виступ вже готовий до показу без додаткових попередніх заходів. Все це власне і створювало може ту атмосферу якогось невдоволення серед глядачів, але всі учасники свої виступи виконували з певним святочним піднесенням та старанням. Помічалось, що виконавці усвідомлюють собі вагу і значення особливого ювілейного моменту. Не знати як вийшли із ситуації організатори, що, готуючись до ве-

личавої імпрези Фестивалю, запросили були визначних діячів австралійського політичного та культурного світу. В дописі про концерт про це сказано, що „Все це знівечено”.

**

Ці дві імпрези, що вже відбулися, це і є ота, так би мовити, видима праця ЮШК-НСВ. Той видимий білянс. Але по за цим ще досить пророблено і невидної роботи. До такої треба віднести на в'язання контакту із Австралійською Радою ЮНЕСКО, висилка протестаційного листа до Вашингтонської газети „Вашінгтон пост”, розіслання відповідних дописів про Т. Шевченка до всіх чужинецьких часописів у Сіднею; пророблено відповідні заходи з однією із телевізійних станцій у справі спеціальних Шевченкових передач, видано пропам'ятну відзнаку та брошурку-програму святкування.

Крім цього ЮШК виготовував матеріали до святкового числа „Вільної Думки”, видав сотні листівок про імпрези. ЮШК постійно веде листування з Українськими громадами стейту, тримає далі контакт із новообраним проводом СУОА, та різними мистецькими організаціями і окремими мистцями й особами, яких плянується притягти до праці в наступних запроєктованих на цілий рік Шевченкових святкувань.

На черзі: „Діти Шевченкові” — імпреза, що проєктувалась на квітень ц. р., тепер перенесена на кінець травня. Наступною за цим імпрезою має бути спеціальний концерт для чужинецьких студентів, який має бути влаштований при допомозі Української Студентської Молоді десь під кінець червня в залі Сіднейського Університету.

Гр. Маслюк

(Далі буде).

Від редакції: Уміщуємо братське привітання КНОД-у, як наших історичних сусідів, з нагоди відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні.

Славна Громадо Українська!

Редакція „Козака” має велику честь в імені всіх Козаків, об'єднаних в Козацькому Національному Визвольному Рухові (КНОД) та зокрема в імені Кубанських Козаків Чорноморців — нащадків славного Запоріжжя — вітати Тебе — Славна Громадо Українська — з небувалою ще в історії України подією — відкриття в столиці ЗДА пам'ятника Великому Кобзареві

Тарасові Шевченкові,

який був співцем і Слави й Долі Козацької.

За свого життя Тарас Григорович мріяв про те майбутнє, коли Український Нарід матиме

свого Вашингтона „з новим і праведним законом”, і був певний, що

діждемось (його) таки колись...”

Не діждався цього за свого життя Великий Поет Правди й Волі Української. Але сталося те, чого навіть і Він —

Пророк Долі Української

не передбачав: Він сам прийшов тепер у гості до Вашингтона. Прийшов сам шукать носія того нового й праведного закону для своєї Батьківщини.

І якщо він там знайде того Українського Вашингтона, на якого колись так чекав, то заслуга в тім буде належать всім тим, які проходили 27-го червня перед його Великою Постагтю: вони не забули свого Краю, який породив їх чи батьків їхніх.

І не забули свого Національного Генія, який своїм Великим Словом духово сформував Українську Націю, а сам став віднині вже на

форум світовий.

Слава Йому!

And God bless America!
— Казак, — № 80, июнь, 1964.

**

ВОНИ ПРИЙШЛИ ДО ВЕРДЕНУ...

„Що за нещастя, коли Верден впаде” — висловився президент Франції Раймонд Пуанкаре.

„Коли ми втримаємо Верден, яка буде ціна?” — запитував він.

Відповідь ми знаємо. У завзятих та жорстоких боях за Верден загинуло півмільйона німців та французів.

Чи можуть забути обидва народи про таку подію, річки сліз та крові?

Одної осінньої місячної ночі 1963 року над полями Вердену залунав похоронний дзвін. На горбах Дуомонт розташований військовий цвинтар, де поховано сто тисяч безіменних воїнів. Так сьогодні цивілізовані народи називають своїх поляглих на полях боїв. І в імені тому не бракує трагічної іронії, бо кожен „безіменний” мав ім'я, родину, родичів, приятелів та знайомих, що знали його. Знала його ім'я також батьківщина, коли кликала обороняти нарід.

Була на цвинтарі французька військова оркестра, що заграла „Sonnerie aux morts”, — давнє французьке прощання поляглих. Військовий хор німецької армії проспівав „Ich hatt' einen Kameraden”. Потім йшла процесія смолоскипів — тисяча чотириста молодих німців і

сімсот французів вшанували своїх поляглих під Верденом за першої світової війни.

Цю урочистість zorganizував о. Теобальд, німецький єзуїт, який започаткував рух охорони воєнних могил першої та другої світових воєн.

О. Теобальд відшукав могили німецьких воєнків від Фінляндії до Тунісу. Де йому було дозволено, він рівнож опікувався могилами воєнків союзників.

Цей рух опіки над могилами воєнків почався 1953 року і розвинувся з бігом часу в міжнародний рух, який тепер у своїх рядах нараховує три тисячі п'ятсот добровільців з шістнадцяти країн. Німців у тому рухові нараховується тридцять тисяч.

Літом 1963 року до о. Теобальда зголосилося нових двадцять тисяч добровільців, з яких вибрано 6.345 європейців віку від 16 до 25 років. Вони відмовилися від літніх ваканцій і працювали на військових цвинтарях Франції, В. Британії, Італії та Австрії.

Молоді добровільці безплатно, дістають скромну їжу та самі платять половину коштів до місця праці.

Спочатку німецьких добровільців зустрічали неприхильно у тих місцевостях, що потерпіли від німецьких жорстокостей. Рух о. Теобальда пішов на велике ризико у Вердені. Все таки вперше після другої світової війни державний прапор Західної Німеччини застромлено у Вердені, оркестра заграла "Deutschlandlied".

Першої ночі зустрічі у Вердені німецькі музики заграли Генделя і Моцарта у катедрі з ХІІ століття, що її за першої світової війни обстрілювала „Велика Берта”. Після концерту французи запросили німців на вечерю.

Один німецький студент, присутній на зустрічі „мертвих” у Вердені, висловився так: „Від нас залежить, щоб та жахлива подія більше ніколи не сталася”.

**

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

7 липня 1964 р. в Мюнхені — Західня Німеччина — по довгій тяжкій недузі помер на 70-му році свого життя проф., інж.-економіст Євген Гловінський — заступник Голови Центрального Комітету УНДС, та заступник директора Американського Інституту студій ССРСР у Мюнхені.

Похорон його відбувся 10 липня ц. р. в Мюнхені на цвинтарі Вальдфрідгоф.

Сталася велика втрата не тільки для самого УНДС, але ж і для УНРади, членом якої та її Президії він був від фракції УНДС, та для Українського Вільного Університету і УТГП, де він був звичайним професором і для НТШ, дійсним членом якого він був.

Все українське суспільство втратило великого патріота-державника.

Свій глибокий жаль відчуває особливо Т-во

абсольвентів УГА-УТГП. Покійний був абсольвентом Української Господарської Академії (УГА) в Подєбрадах (Чехословаччина), де крім науки на економічному факультеті — фінансовий відділ, — був надзвичайно активним у громадсько-студентському і політичному житті.

По закінченні студій в УГА в 1927 р. він став секретарем та науковим співробітником у 1930 р. Українського Наукового Інституту в Варшаві, директором якого був сл. п. проф. Олександр Лотоцький. Інститут був для Покійника школою його політичного та державного кінцевого оформлення. Тут відкрилось для нього поле фінансової науки, яку він студював в Академії.

Написав він найповажніші праці: „Проблема розрахункового білянсу України”, „Гроші й кредит ССРСР за часів першої п'ятилітки” та „Фінанси УССР”.

Ще за студентських часів Покійний був типовим радикал-демократом. Він же був у числі основоположників в 1946 р. у Німеччині УНДС-у та заступником Голови Центрального Комітету аж до самої смерті.

Відійшов від нас на той світ старшина-артилерії Армії УНР., науковець, професор Українських високих шкіл, український політик, громадський і державний діяч в системі ДЦ, УНР., муж великого національно-державного формату та визначний член Українського Національно-Державного Союзу.

Вічна йому Пам'ять!

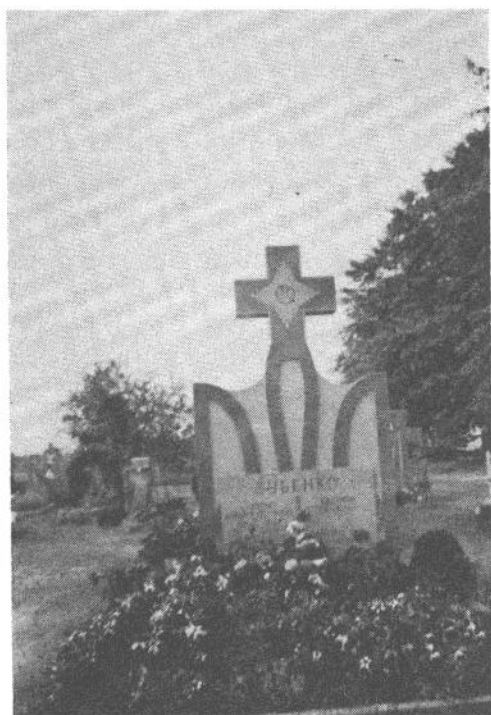
Редакція

У ПЕРШУ РІЧНИЦЮ СМЕРТІ СВ. П. ІНЖ. АРТЕМА ЗУБЕНКА

26 серпня 1964 року минув рік, як відійшов від нас у вічність св. п. пор. інж. АРТЕМ ЗУБЕНКО.

Відійшов не лише Головний редактор журналу „Тризуб” і член Українського Національно-Державного Союзу, але відійшов незрівняний ПАТРИОТ-ДЕМОКРАТ, що все своє життя віддав на службу Українській Народній Республіці.

Є звичай говорити, що час найкращий лікар. Останній рік часу не був, однак, тим найкращим лікарем. Завдані рани смертю св. п. Артема Зубенка не гояться, а біль їх відчувають так само гостро, як і перед роком, — Достойна Вдова по Покійному пані Євдокія Зубенко та

Пам'ятник на могилі
св. п. інж. Артема Зубенка

всі друзі й знайомі Покійного. Та й цілком зрозуміло — відійшла людина, яка була зразковим мужем і відданим приятелем, яка любила й була любленою, яка не тільки відчувала й бачила чуже горе, але й вміла зарадити тому горю, допомагаючи морально й матеріально.

Нехай же пам'ять про Нього живе між нами вічно!

Заходами Достойної Вдови по покійному св. п. Артемові Зубенкові була відправлена на мо-

гилі в Баунд Бруку панахида 29 серпня 1964 року.

Відправляв о. прот. Стахій Шадинський, співали друзі покійного в більшості члени катедрального хору Катедри св. Володомира в Нью Йорку.

Після відправи о. Стахій коротко згадав заслуги покійного Артема та в імені дружини Покійного пані Євдокії Зубенко подякував присутнім за числену участь у спільній молитві-панахиді.

На запрошення пані Євдокії Зубенко відбулися поминки в залі Консисторії.

Підчас поминок у зворушливих словах згадали покійного св. п. Артема Голова УНДС др. Є. Приходько та один із співробітників Покійного полк. П. Шпірук.

Головна Управа УНДС в США
Редакція „Тризуба”

**

24 червня ц. р. старанням вдови п. Марії та її сина Юрія Олексієвих були перевезені глінні останки проф. Михайла Олексієва — був. Голова УНДС в США, — який був похований на цвинтарі в Трентоні, Нью Джерзі, в 1952 р., на Український Православний Цвинтар у Баунд Бруку.

Панахиду відправив о. прот. Ст. Шадинський та освятив нове місце вічного спочинку пок. проф. Михайла Олексієва.

Присутні на панахиді були: вдова по пок. проф. М. Олексієві п. Марія з сином Юрієм, Голова ВО УНРади п. М. Лівіцький з дружиною, члени Головної Управи УНДС в США та інші Друзі, Приятелі й Знайомі Покійника.

Вічний спокій Покійникові на новому місці чужої ласкавої землі!

**

ДО РЕДАКЦІЇ „ТРИЗУБ” У НЬЮ ЙОРКУ

В інтересі правди прошу надрукувати наступну коректу в статті п. полк. Степана Лазуренка — Богданівці, яка була вміщена в „Тризубі”, ч. 24, 1964 р.

У цій статті було подано імена та прізвища учасників Богданівського полку. Під числом 19 Автор подав: „Підпоручник Мефодій Шаповал — „Перебийніс”, — брат Миколи й Микити Шаповалів...”

Тут Автор допустився неточності, а саме: в родині Юхима Шаповала, що мала 8 синів й 1 дочку, не було імені Мефодія, тут йдеться про ім'я Артема, рідного брата Миколи й Микити Шаповалів. Цей Артем народився в 1890 році, був старшиною в російській армії, і, як тільки почав організовуватися Богданівський

полк у Києві, він у перших днях вступив до Богданівського полку і в нім перебував аж до розстрілу його більшовиками коло Вінниці в 1919 році. У боях коло Вінниці він командував якоюсь частиною і мав тоді звання полковника; у цьому званні і був розстріляний, коли попав у полон.

З правдивою пошаною
І. Зеркаль

НАШІ ЮВІЛЯТИ

25 жовтня 1964 року сповнилося 70 років життя нашому заслуженому члену-основоположнику Українського Національно-Державного Союзу в Америці — Маркіяну Чернокошинському, який поставив своїм життєвим завданням: невтомну працю та високу жертвенність для здійснення ідеалу Українського Народу — Суверенну і Соборну Українську Народню Республіку.

26 жовтня ц. р. сповнилося 75 років життя заслуженому члену-основоположникові УНДС інж. Дмитрові Гуринові, який перебуває в шпиталі.

Він присвятив все своє життя на службі українській державності, за яку боровся зі зброєю в руках на полях України та є непохитним оборонцем української культури на еміграції.

Обидва наші ювіляти, хоч із підірваним здоров'ям, але сильні лицарським духом крокують тернистим шляхом під прапором Української Народної Республіки.

Щастя, Боже!

З цієї нагоди редакція „Тризуба” складає ювілятам сердешне привітання та побажання доброго здоров'я й всього найкращого на многія, многія літа!

Редакція

**

ЩЕДРА ПОЖЕРТВА НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ТРИЗУБА”.

Від нашого члена, передплатника „Тризуба”, пана М. Заверухи, одержано щедрю пожертву на пресовий фонд в розмірі \$ 600.00 з приміткою, щоби й інші члени УНДС відгукнулися на ту саму мету.

Панові М. Заверусі складаємо щирю і глибоку подяку.

Редакція

Адреса редакції журналу:
Z. Iwasyszyn, 526 E. 12th St., New York 9, N. Y.

ПОЖЕРТВИ Пресовий фонд:

В. Чекирда \$ 5.00, О. Лашенко — 1.00, о. Л. Весоловський — 10.00 Г. Богун де Ляре — 5.00. І. Ухвів — 4.00, Овсяник — 2.60, В. Білинський — 4.00 та замість квітів на могилу св. п. А. Зубенка — 10.00, С. Кравченко (Канада) 5.00, Д. Дмитренко — 12.00, Д. Каницький — 4.00, І. і В. Блудимки — 8.00, З. Івашишин — 10.00, П. Шпирук замість квітів на могилу св. п. А. Зубенка — 10.00, та пожертви, зібрані на поминках у першу річницю смерті св. п. А. Зубенка — 70.00.

Всім жертводавцям складаємо щирю подяку.

На пам'ятник св. п. інж. А. Зубенка

К. Дударів \$ 10.00, І. і К. Овсяник — 20.00, П. Лимаренко — 5.00, М. Білок — 5.00, М. Чорноморський — 15.00, О. Боднарівський — 1 англ. фунт, та І. і В. Блудимки — 10.00.

Всім жертводавцям складаю щирю подяку.

Евдокія Зубенко

П О В І Д О М Л Е Н Н Я

У першій половині грудня ц. р.
відбудеться в Нью Йорку

7 ДЕЛЕГАТСЬКИЙ З'ЇЗД УНДС-у

Точна дата і порядок нарад З'їзду будуть
подані додатково.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ І ЧИТАЙТЕ

двомісячник

„Т Р И З У Б”

4-й рік видання

Орган Української

Національно-Державної Думки

Видає Укр. Національно-Державний

Союз в США (УНДС).

Редагує Колегія.

Річна передплата \$ 2.40.

Передплату приймають Відділи УНДС, як
рівно ж і фінанс. референт, під адресою:

E. Zubenko, 330 E. 15th St.,

New York 3, N. Y.

Сплачуйте національний податок „22 січня”!
Вирівнюйте свої заборгованости
перед УНРадою!